

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Michal Varnavčín

**Evropská unie, Spojené státy americké a Ruská federace: Komparace vztahů od
rozpadu Sovětského svazu**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Doc. Daniel Marek Ph.D., M.A.

OLOMOUC 2015

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Olomouci dne 28. 4. 2014

Podpis.....

Děkuji Doc. Danu Markovi Ph.D., M.A. za odborné vedení, rady, podněty a připomínky, které mi v průběhu práce poskytl.

Obsah

Úvod.....	6
Představení tématu práce.....	6
Cíle a časové, obsahové a geografické vymezení práce.....	8
Metodologie	9
Výzkumné otázky.....	10
Kritická analýza literatury.....	10
Struktura práce	12
1 Vojensko-politické vztahy v období 1995-2000	14
1.1 USA a Rusko	14
1.1.1 Lidská práva a válka v Čečně.....	17
1.1.2 Intervence v Kosovu.....	18
1.1.3 Rozšiřování NATO	19
1.2 EU a Rusko.....	20
1.2.1 NATO v Evropě	22
1.2.2 Lidská práva, Kosovsko-srbská válka a válka v Čečně	24
1.3 Komparace.....	25
2 Vojensko-politické vztahy v období 2000-2005	29
2.1 USA a Rusko	29
2.1.1 Vztahy po 9/11/2001 a válka v Afghánistánu	31
2.1.2 Odstoupení od ABMT.....	32
2.1.3 Invaze do Iráku 2003.....	33
2.1.4 Proměna NATO.....	34
2.2 EU a Rusko.....	35
2.2.1 ESDP, NATO a 11. září	37

2.2.2	Intervence v Iráku 2003.....	37
2.2.3	Rozšíření EU	38
2.3	Komparace.....	39
3	Ekonomické vztahy v letech 1995-2005	43
3.1.1	Ruská ekonomická situace v období 1995-2005.....	43
3.2	Ekonomické vztahy EU a Ruska	48
3.3	Ekonomické vztahy USA a Ruska.....	50
	Závěr.....	53
	Seznam použitých pramenů a literatury	56
	Seznam zkratek	65
	Abstrakt	67
	Abstract	68

Úvod

Představení tématu práce

Nejdůležitějšími aktéry druhé poloviny minulého století z pohledu mezinárodních vztahů byl Sovětský svaz společně se Spojenými státy americkými. Jejich vzájemná interakce do značné míry ovlivňovala ostatní aktéry nejen v regionech, které s nimi přímo sousedily, ale i na celém světě. Takový systém rozložení politické moci se nazývá bipolárním rozdělením mezinárodních vztahů. Po rozpadu SSSR v roce 1991 však dochází téměř po 50 letech k zásadní změně. Vzniklo mnoho nových států a nestátních aktérů, jiné se mohly po dlouhé době politické dominance KSSS osamostatnit, a tím změnit své ideologické směřování. Toto období mnoho autorů označuje za vítězství svobody, demokracie a kapitalismu (D'Encausse 1992), někteří dokonce za konec dějin. (Fukuyama 1989).

Za uplynulých 24 let se však, navzdory tomuto na začátku 90. let převládajícímu názoru, stalo mnoho dalších významných událostí, díky kterým se tento systém transformoval znovu. A to tak, že nejdříve se z ryze bipolárního modelu stává v 90. letech systém multilaterální s hegemonním aktérem¹, následně se v první dekádě nového tisíciletí mění a vztahy mezi předními velmocemi se vyrovnávají, neboť s úpadkem vlivu ve Spojených státech se mocensky rozvíjejí noví aktéři. Systém se tak na jedné straně stává méně přehledným, na straně druhé s sebou přináší spoustu nových příležitostí i pro menší účastníky systému, kteří tím získávají možnost participovat na tvorbě mezinárodní politické kultury.

Transformací systému jako takového poprvé v historii dochází k přesunutí hlavního centra moci z Evropy do USA. (Brzezinski 1999: 9) To se sice během posledních let navrácí zpátky do Evropy, k tomu ovšem dochází pomalu a v omezené míře. A to především proto, že EU je pouze ekonomická velmoc. Na druhé straně stojí její politická roztříštěnost, způsobená nevhodným nastavením společné zahraničně-bezpečnostní politiky, kterou implikuje citát belgického ministra zahraničí Marka Eyskense (Eyskens in Whitney 1991) „*EU je ekonomický obr, politický trpaslík a*

---

¹ Tím se stávají USA, které rozpadem SSSR získávají vojenskou, politickou, ekonomickou a ideologickou dominanci ve světě.

*vojenský červ*². Jeho aktualitu potvrzuje i fakt, že do řešení politických a vojenských problémů v Evropě se vedle jednotlivých států a EU stále musí zapojovat i mezinárodní instituce a především také Spojené státy. To ovšem znamená, že státy Evropy se z mocenského pohledu dosud nevrátily na původní mocenskou úroveň, které dosahovaly v minulosti.

Pokud je ale Eurasie kontinentem, kde dochází k nejvýznamnějším událostem tohoto období (Brzezinski 1999: 10), znamená to, že vedle hlavního světového aktéra, supervelmoci USA (Herring 2008), jsou v ohledu k tomuto regionu relevantní ještě další, jejichž vzájemná interakce má poté celosvětový vliv. Pro účely této práce byli aktéři rozděleni do dvou skupin. Na jedné straně stojí Spojené státy americké a Evropská unie, na druhé Ruská federace. Takový postup však není ojedinělý, neboť i Magda Leichtová tvrdí, že „*Rusko a Západní svět*“ (jehož představiteli jsou EU a USA) „*je interakce dvou odlišných souborů hodnot, idejí a norem*.“ (Leichtová 2010: 10) Rusko totiž na základě odlišného náboženství, hodnot a morálky různých skupin nabízí specifický soubor „*svoji vlastní identity*“. Z toho však vyvstává i jiný způsob jednání jak uvnitř³, tak navenek.⁴

Postavením EU a USA do jedné roviny by nicméně došlo k simplifikaci vztahu mezi všemi třemi aktéry. USA a EU mají totiž naprosto odlišné politické cíle i historii. Evropané byli v době Studené války mnohem aktivnější ve vzájemných vztazích. Například byli schopni zareagovat na období detente⁵ nebo změnu politiky Gorbačova⁶ dříve než Američané. Nehledě na ideologickou blízkost tak často docházelo k rozdílné intenzitě nebo charakteru reakce. (Light 2003) Obvykle se významně změnilo i politické směřování daného státu, kdykoli došlo ke změně na důležitých místech v jeho reprezentaci. To platí nejen pro nahrazení prezidenta Clintona Bushem, ale i pro Ruskou federaci, kde výměnu prezidentů někteří autoři přirovnávají k „*pomstě, kterou si Západ zasloužil*“. (Angus Roxburgh 2014) Kolik však existuje důvodů pro to, abychom zvažovali potřebu takového výroku? Na jedné straně stojí otevírající se Sovětský svaz

---

² Krucialnost převahy v těchto oblastech identifikuje také Brzezinski. Tvrdí, že z ekonomické, vojenské, technologické a kulturní převahy, plyne politická. (Brzezinski 1999:31)

³ Většina názorů a idejí vzniká při zákulisních rozhovorech, které je z vnějšku velmi obtížné sledovat.

⁴ Ruské vedení často zcela odlišně hodnotí a reaguje na mezinárodní konflikty a situace.

⁵ Uvolňování vyhrocených vztahů během Studené války.

⁶ „*Otevření*“ SSSR Západnímu svět, implementace Perestrojky nebo stažení vojsk z Afghánistánu.

v čele s Michaiilem Gorbačovem a jeho „*novou politikou*“⁷ a na to navazuje politika tzv. Westernizers Ruské federace v čele s Borisem Jelcinem s velmi prozápadní politikou⁸, na straně druhé jsou názory Zbigniewa Brzezinského, který tvrdí, že je nutné Rusko izolovat. (Brzezinski 1999) Z toho vyplývá nesdílení integračního entuziasmu Spojenými státy americkými. Na třetí straně stojí nezám EU, která se v první řadě začala starat o vlastní hranice a další integraci nově demokratizovaných států v Evropě. Proč by se však Rusové vůbec měli snažit integrovat do západních struktur?

Především proto, že po Studené válce a vyčerpávajících závodech ve zbrojení se ekonomika Sovětského svazu nacházela v krizovém stavu srovnatelném s úrovní ekonomiky Německa po porážce ve Druhé světové válce (Weigl 2014), a protože 75 let komunistického špatného managementu a hypermilitarizace zlikvidovalo ruskou ekonomiku. (Foreign Policy editors 2009). Ekonomické reformy iniciované Michaiilem Gorbačovem sice zmírnily dopad krize, ale k vyřešení tristního stavu ruského hospodářství nevedly. Představitelé Sovětského svazu se proto rozhodli žádat finance ze Západních mocností na summitu G-7 v Londýně v roce 1991, které podložili návrhem dalších ekonomických reforem. Odmítnutí této žádosti současně s vnitřní nestabilitou SSSR vedly později téhož roku k jeho rozpadu. Před elity Sovětského svazu tak byla postavena otázka, jestli se integrovat, a tak převzít ideologii západních mocností a podle ní vytvořit fungující stát nebo zůstat mimo hlavní ideový proud mezinárodní scény a pokusit se znovuoživit myšlenku vlastního přístupu. (Tsyngakov in Leichtová 2010: 14–15) Tím co vedlo Rusko k vystřídání obou směrů mezinárodní politiky a hlavně tím, jak přístup EU a USA ovlivnil formování těchto politik, se bude zabývat tato práce.

Cíle a časové, obsahové a geografické vymezení práce

Cílem této práce je objasnit a spojit problematiku vztahů USA s Ruskem a EU s Ruskem v oblasti ekonomických a významných vojensko-politických událostí, které formovaly, ale i vyjadřovaly charakter vzájemných vztahů. Současně je cílem komparovat proti sobě ideologie prezidentů protikladného politického zaměření a spojit zkoumání problematiky, která spolu souvisí, čili postoje Evropské unie a Spojených států. Takový postup je v českém jazyce ojedinělý, protože všichni ostatní autoři se

---

⁷ Po svém nástupu do funkce ministr zahraničí Kozyrev deklaroval v projevu, že „*Západní mocnosti jsou přirozenými spojenci Ruska. Je důležité prohlásit, že už nejsme nepřátelé, ale ani ti menší bratři, kteří slepě následují rozhodnutí toho staršího.*“ (Batyuk 1999)

⁸ Boris Jelcin na začátku svého volebního období plánoval vstup Ruska do NATO (Batyuk 1999)

zabývají vzájemnými vztahy pouze odděleně, čímž opomíjejí mnoho implikací, které porovnávání těchto vztahů nabízí.

Zaměření práce slouží k získání lepšího přehledu v problematice jak autora, tak každého, kdo by ji četl. Dále uspořádává a analyzuje pohled z hlediska ostatních autorů na vztahy Ruska, Spojených států a Evropské unie. Tato práce se soustředí na vývoj vztahů v důležitých milnících a ve změnách na postech v exekutivě v Rusku a Spojených státech, protože, jak tvrdí Leichtová, názory a přístup politiků „se liší nejen jeden od druhého, ale často i volební období od volebního období“ (Leichtová 2010: 12). Práce se zaměřuje na přístup ze strany Jelcinovy administrativy a jeho změnu při nástupu Vladimira Putina na post prezidenta. Na straně Spojených států je významný přístup administrativy v druhém volebním období prezidenta Billa Clintona a obrat zaznamenaný s příchodem republikánského prezidenta George W. Bushe v jeho prvním volebním období. Politika Evropské unie je však značně zjednodušena, protože je velmi rozsáhlá a komplikovaná. V tomto ohledu hraje podstatnou roli i fakt, že jednotliví členové EU a jejich vůdci často nerespektují rozhodnutí v rámci Společné zahraničně-bezpečnostní politiky⁹ – respektive, pro státy EU je obtížné se v těchto otázkách shodnout. Důsledkem toho řešení problému často variuje nejen v rámci jednotlivých reprezentací, ale také států. Na základě popsaných skutečností práce navíc obsahuje články ostatních autorů, kteří kladou důraz spíše na oficiální stanoviska institucí EU, než na politiky jednotlivých států.

Metodologie

Využitou metodou v práci je obsahová analýza monografií, článků a studií tvořených různými think-tanky v Evropě a Spojených státech, prokládaných analýzou ostatních zdrojů. Primárně se práce zaměřuje na tvorbu více či méně známých politologů a jiných odborníků na mezinárodní vztahy jako Zbigniew Brzezinski nebo Tuomas Forsberg. Hlavní metodou v práci je využití komparativní případové studie (Karlas 2008: 62), jednotlivé proměnné se však liší v jednotlivých kapitolách, a tudíž ty jsou stanoveny v příslušných částech. Komparativní případová studie byla vedle obsahové analýzy zvolena především, protože poskytuje možnost studia několika systémů v jednom časovém bodě nebo období (Karlas 2008), a tím se také nejvíce hodí ke srovnání přístupu USA a EU v horizontu několika let. Pomocí synchronní komparace

---

⁹ Příkladem z poslední doby je plán dodání francouzských lodí typu Mistral v letech 2014-2015, který Francie původně plánovala dokončit i přes prvotní sankce ze strany EU vůči Rusku. (Willsher 2014)

se v práci vysvětluje určitý fenomén (tamtéž) stanovený výzkumnými otázkami. Karlas takový postup ve své práci nazývá „*kontrast kontextů*“, který slouží k „*analýze zkoumaného souboru případů a jejich prostředí*.“ (Karlas 2008: 67). Za účelem vyhnutí se častému problému komparativních prací se práce zaměřuje na „*analýzu několika klíčových proměnných a ostatní proměnné*“ (z práce) „*vypustit*.“ (Karlas 2008: 68). Práce je tudíž kvalitativním výzkumem. Období, kterými se práce v synchronní komparaci zabývá, jsou léta 1995–2000 a 2000–2005, kdy ve třetí kapitole dochází ke zkoumání ekonomických vztahů v celém zvoleném období.

Výzkumné otázky

V práci autor nepracuje s žádnou hypotézou. Stanovuje však několik výzkumných otázek, týkajících se zkoumaných aktérů:

Měly politické vztahy mezi aktéry významný vliv na ekonomické vztahy?

Kde leží hlavní důvody v rozporech mezi jednotlivými aktéry? Odlišuje se politika EU a USA vůči Rusku v nějakém zásadním ohledu?

Docházelo mezi SSSR po jeho rozpadu a EU k minimální politické interakci, snažila se EU od Ruska politicky distancovat?

Kritická analýza literatury

Magda Leichtová se ve své knize pokouší dojít ke zcela odlišnému a kontroverznímu názoru. Její práce je podnětná třetí a pátou kapitolou, které se zabývají přímo ruskou zahraniční politikou v obdobích za vlády prezidenta Jelcina a prezidenta Putina. Kniha je stěžejním zdrojem ruského pohledu v této práci.

Realistický pohled na mezinárodně-zahraněční politiku poskytuje Zbigniew Brzezinski, který ve své knize *Velká šachovnice: K čemu Ameriku zavazuje její globální převaha*, mluví o Americe jako „*rozhodčím*“ v ohledu politických záležitostí. Brzezinski se pokouší navrhnout ve své práci optimální politiku pro administrativu Spojených států. Konkrétně k potřebám této práce slouží úvodní a čtvrtá kapitola, ve kterých se zabývá Spojenými státy jako novým hegemonem a jejich vztahem a postavením k Rusku.

John Peterson a Mark Pollack se zabývají v knize *Europe, America, Bush: Transatlantic relations in the twenty-first century* vztahy Evropské Unie a Spojených

států v období kolem roku 2000. Pro autorovu analýzu jsou nejdůležitější kapitola Margot Light *US and European perspectives in Russia*.

Stefan Meister ve své práci studuje mezi jinými energetickou politiku a převážně politiku sousedství ze strany EU. Její selhání obviňuje z velké míry z vyhocení vztahů mezi EU a Ruskem. Tímto tématem se však jeho dílo zabývá pouze okrajově. Práce je tak používána pouze marginálně.

Pierre Beckouche ve své knize Atlas nové Evropy – rozšířená Evropa a její sousedé nabízí optimální základ pro analýzu v první kapitole z pohledu EU. Ve svojí knize uvádí statistická data z Evropy v období kolem roku 2000. Tato kniha je důležitá především jako zdroj dat pro budoucí práci. Z těch se budeme soustředit na ekonomická data uváděná napříč knihou.

Článek Fredericka Bernase se zabývá pouze otázkou prezidentství Billa Clintona a jeho dopady na vztahy mezi Ruskem a Spojenými státy. Autor identifikuje tři rozměry Clintonovy zahraniční politiky, se kterou je pracováno, a která je popisována i dále v této práci.

Elizabeth Bagot ve svém článku o Rusko-Čečenské válce obviňuje Clintonovu administrativu z pokrytectví ve vynucování Clintonovy a Bushovy doktríny ve smyslu lidských práv. Celá její práce slouží jako zdroj informací o vzájemné komunikaci aktérů v období tohoto konfliktu.

Neokonzervativní myslitel Michael Ledeen poskytuje ve svém článku „*The collapse of Clinton foreign policy*“ velmi kritický náhled na zahraniční politiku Billa Clintona. V práci kritizuje globálně kroky prezidenta Clintona nejen směrem k Rusku, ale rovněž špatný přístup k zahraniční politice směrem ke spojencům. Jeho práce není rozdělena na jednotlivé kapitoly, přesto autor pracuje s Ledeenovým pohledem na problematiku Ruska a americké finanční podpory.

Knih „*Svět bez Ruska*“ poskytuje náhled na zahraniční politiky všech aktérů z ruské strany. Zabývá se pohledem a řešením ruských elit na zahraniční politiku EU, USA a některé klíčové události po rozpadu SSSR. Autor práce pracuje s jednotlivými názory napříč celou knihou, především protože poskytuje pohled jednoho z nejvýznamnějších politiků Ruské federace.

Philipp Thaler se ve svém článku věnuje koherenci politiky lidských práv a energií EU, které proti sobě staví jako dvě protichůdné na základě přístupu a jejich vytváření. V této práci je pracováno především s první částí Thalerova díla, které se zabývá výhradně politikou lidských práv EU vůči Rusku.

Článek Tuomase Forsberga a Graeme Herda se zabývá vztahem Evropské unie a Ruska v otázce lidských práv a kontextu války v Čečně. Slouží výhradně jako zdroj evropské reakce na tento konflikt a je s ním pracováno v kapitole *Lidská práva, Kosovsko-srbská válka a Válka v Čečně*.

James Greene ve svém článku na téma rozšíření NATO a EU zkoumá tuto problematiku široce v několika časových obdobích. Tu rozděluje podle jednotlivých rozšíření těchto organizací a ruskou reakcí na tuto problematiku. Jeho práce je přínosem vzhledem k analýze rozšíření EU a NATO v roce 2004. Druhá část jeho práce se však zabývá budoucností rusko-evropských vztahů a především ukrajinskou otázkou, se kterou zde již však není pracováno.

Charles Wolf a Thomas Long se zabývají ruskou ekonomikou a pomocí regresní analýzy se snaží odhalit podstatu ekonomického vývoje Ruské federace. V práci je pracováno jak se závěry jeho analýzy, tak s některými vstupními daty a údaji, jako vývoj HDP zemí G8 ve sledovaném období.

Nejvýznamnějším zdrojem pro poslední kapitolu se stává práce Tugce Varola, která podrobně rozebírá ruskou energetickou politiku směrem k EU, ruskou domácí ekonomickou situaci a základní výstupy spojení těchto dvou činitelů.

Struktura práce

Práce je členěna do tří kapitol, které tematicky oddělují okruhy, jimiž se práce zabývá. Důvodem pro takové rozdělení je, především rozsáhlost problematiky jako celku. Dalším důležitým faktorem je i fakt, že některé vztahy mezi těmito aktéry nejsou stejnoměrné, tudíž se nedají komparovat. Například energetická politika, která je velmi důležitou otázkou pro EU (neboť se vzhledem k Rusku jedná o strategickou surovinu), ale pro USA je energetická politika s důrazem na Rusko spíše marginálním tématem.

První kapitola se zabývá vztahy v období na konci devadesátých let, konkrétně se ze strany Spojených států autor zaměřuje na druhé volební období prezidenta Billa Clintona a s ním související druhé volební období Borise Jelcina a úvodní část

administrativy prezidenta Vladimira Putina. V druhé části jsou poté události uvedeny do kontextu s přístupem Evropské Unie. Hlavním tématem je základní rámec zahraničních politik všech tří aktérů, válka v Čečně, intervence v Kosovu a rozšíření NATO. Také se kapitola zabývá nedostatky v zahraniční politice vzhledem k nepřipravenosti EU. Mezi dalšími probíranými tématy je i vznik úřadu Vysokého představitele pro zahraniční a bezpečnostní politiku. Ve třetí části kapitoly jsou poté jednotlivé reakce komparovány.

Druhá kapitola se věnuje změně vzájemných vztahů po výměně vedoucích představitelů v USA a Rusku. Kapitola se zaměřuje na dokončení rusko-čečenského konfliktu, vliv teroristického útoku 11. 9. 2001, ustoupení od ABMT, invaze do Afghánistánu, Iráku a všeobecný rámec rusko-amerických vztahů. Na straně Evropské unie a Ruska se autor zaměřuje vedle již zmíněných na vývoj rozšíření EU a vliv změn v ESDP a NATO.

Třetí kapitola se zabývá ekonomickými vztahy subjektů a ruskou ekonomickou situací v letech 1995–2005. V její první části je obecně přiblížena historie a vývoj ekonomických vztahů mezi subjekty. Následně v jednotlivých podkapitolách autor představuje vývoj ruské ekonomiky a její politický význam, kdy jsou hledány spojitosti mezi ekonomickými a politickými výkyvy v tomto období. V této kapitole je kladen důraz především na zvolené časové období vcelku a změny v politické reprezentaci jsou reflektovány především z pohledu jednotlivých argumentů.

1 Vojensko-politické vztahy v období 1995-2000

V této kapitole se zaměříme na několik významných událostí, které se odehrály na konci devadesátých let. Poslouží jako klíčové události a proměnné, které definují vzájemné jednání a vztahy Spojených států, Evropské unie a Ruska. Těmito událostmi jsou rozšíření NATO, ruská válka v Čečně a intervence NATO v Kosovu. Vedle toho je rovněž kladen značný důraz na obecné nastavení zahraničních politik.

1.1 USA a Rusko

Bill Clinton byl prvním prezidentem poprvé od doby Franklina D. Roosevelta, který nemusel mít připravenou politiku na jednání se Sovětským svazem a na jednání během Studené války. (Bernas 2011) Není to tak, že by Bill Clinton přicházel do prezidentského úřadu bez vize a s pouze reaktivní politikou tak, jak někteří autoři tvrdí. (Ledeen 1998 nebo Jorge Dominguez in Foreign policy editors 2009) Přestože tohle se na první pohled může zdát pravdivé, vzhledem k množství chyb, které Bill Clinton ve svém prezidentském úřadu udělal, je nutno podotknout, že tomu tak nebylo a Clinton do něj vstupoval s jasnou vizí pozice USA v mezinárodní politice. (Foreign policy editors 2009) Její prosazování nebylo vůbec jednoduché. Zaprvé se většinu času potýkal s neustálou převahou Republikánské strany, která při tzv. midterm elections do Kongresu dokázala vždy ovládnout vedle Senátu, také Kongres, a přestože se jednalo o nejtěsnější rozdíly v poměru hlasů v historii od roku 1936, nadvláda Republikánské strany měla vliv i na jeho zahraniční politiku, kdy z kongresu, po padesáti letech nuceného ticha, začala díky iluzi vítězství znovu zaznívat otázka izolacionismu a řešení vlastních problémů. (Foreign policy editors 2009) A zadruhé se ve svém druhém volebním období potýkal s mnoha aférami, které rovněž oslabily jeho pozici na domácí scéně¹⁰.

I přes slabou domácí pozici Bill Clinton přicházel s jasným plánem nahrazení doktríny containmentu¹¹, *doktrínou rozšíření*, jejímž prioritním cílem měl být rozvoj a rozšíření počtu svobodných demokracií se svobodným trhem ve světě. (Clinton in Foreign policy editors 2009) Clinton si totiž uvědomoval důležitost globalizace. Je dokonce označován za jednoho z prvních prezidentů na světě propagujících tuto politiku. (Foreign policy editors 2009) Je důležité podotknout, že způsob uvažování

---

¹⁰ Mezi jinými například milostný poměr s Monikou Lewinskou.

¹¹ Zadržování komunismu.

liberálního prezidenta o tom, že globalizovaný svět bude mít kvůli strachu z nedostatku, neboť stát je veden lidmi, kteří se velmi neochotně budou vzdávat svého vlastního blaha za účelem vedlejšího zisku.

Na druhou stranu politika Billa Clintona byla ve skutečnosti velmi vágně definovaná, například v ohledu k ruské koncepci, tak jak tvrdí jeho kritici. Je „*nepopiratelným faktem, že zahraniční politika Billa Clintona nepatřila mezi nejefektivnější*“ (Ledeen 1998) Selhání Clintonovy zahraniční politiky jsou viditelné na mnoha místech. Například směrem k Blízkému východu, v otázkách terorismu nebo dokonce v otázkách respektu k jemu samotnému ze strany ostatních účastníků systému nebo v již zmíněném přístupu k Rusku. Tam především, protože se mu nepodařilo využít největší příležitosti na zlepšení americko-ruských vztahů – Rozpadu SSSR. Přestože by ordinérně nebylo na místě, obviňovat ze selhání politiky jednoho konkrétního státníka. Vzhledem k tomu, jakou moc má prezident USA směrem k formování zahraniční politiky, nelze se takovému závěru zcela vyhnout. Dokonce k tomu i ze strany jiných autorů¹² dochází.

Vztahy Ruska a Spojených států prošly v devadesátých letech velmi protichůdným vývojem. Od počátečního nadšení po rozpadu SSSR a dobře nastartovaných vzájemných vztahů, přes počáteční problémy s obtížným prosazováním Clintonovy politiky¹³ (Ledeen 1998), až po vzájemný rozkol nad intervencí v Kosovu (LA Times 1995), válku v Čechně nebo přijetí nových členů do NATO, i přes výrazné výhrady ze strany Ruska (Primakov 2009). V období devadesátých let je, ale vidět výraznější vstřícnost vůči jednání nebo samotné existenci Spojených států ze strany Ruska. (Leichtová 2010) Koncepce 1993¹⁴, kterou vydal Boris Jelcin a řídily se jí elity až do konce jeho volebního období, se dokonce přímo zaměřuje na vztahy s USA v separátní sekci. V té nabízí USA „*strategické partnerství, které by umožnilo spolupracovat v širokém spektru témat.*“ (Leichtová 2010: 134) Na druhé straně však Jelcin v Koncepci 1993 jasně dal najevo, že se bude snažit o vyrovnávání unilaterální globální pozice Spojených států. V tomto ohledu ji využívá k tomu, aby mohl zformovat

---

¹² Například Frederick Bernas (Bernas 2011) nebo Michael Ledeen. (Ledeen 1998)

¹³ Respektive její neexistenci. Které potvrzuje jak US Department of State na svých stránkách, kde je jeho politika označována jako pouhý „*day-to-day management of foreign policy*“ (Office of the Historian 2013)

¹⁴ Koncepce zahraniční politiky Ruska, kterou vydává každý nový prezident po svém zvolení do úřadu a kterou se řídí ostatní instituce. K1993 je tedy první a ze tří koncepcí zahraniční politiky vydanou úřadem ruského prezidenta a úřad Borise Jelcina se jí řídí po celou dobu svých dvou volebních období. (Leichtová 2010)

politiku odlišné identity. (Leichtová 2010: 128) A tím si vytvořit vlastní prostor v mezinárodním systému.

Jedním z důvodů pro mnohem větší vstřícnost Ruska k USA je i Clintonův důraz na ekonomické vztahy v mezinárodních vztazích nejen jako prostředek vlastního ekonomického růstu, ale rovněž jako nástroj pro podpoření globální stability. Přestože se Clinton převážně soustředil na nové rozvíjející se ekonomiky jako Mexiko, Čína nebo Indie, došlo k založení komisí na podporu ruské ekonomiky. Neschopnost administrativy Billa Clintona odolat slibům ruských transformačních elit, které podle nich slibovaly příliš velkou demokratizaci a reformy, které nebyli schopní v tak krátkém čase dokončit, však vedla k tomu, že Rusko bylo tímto přístupem značně poškozeno, protože většina velkých tamních podniků byla uvržena do rukou ruských oligarchů, většinou bývalých vůdců KSSS. (Foreign policy editors 2009) Na druhé straně takové výtky se nedají zcela připisovat jen chybám americké politiky, neboť rychlá privatizace byla provedena i v zemích v postsovětském prostoru. Její výsledky byly však diametrálně odlišné a to především díky pozitivnímu vlivu integrace v mezinárodních institucích. (Havrylyshyn, McGettigan 1999) Ve výsledku byl ale nejdůležitější strach z Ruska jako bývalé supervelmoci, která i dnes má velké vojenské schopnosti. Z toho vyplývá strach z intervence v čečensko-ruském konfliktu nebo z vynucování tvrdších podmínek při poskytování finanční pomoci. (Foreign policy editors 2009) A potvrzuje to i Madelaine Albrightová: „*Poslední věc, o kterou bychom se měli pokoušet, je návrat rusko-amerických vztahů zpět k nepřátelství*“ (Albright in Bagot 2009). Ani pomoc, která byla poskytnuta, nebyla dostatečná, neboť Rusko se roku 1998 dostalo do finanční krize i přes snahu MMF. Přes to všechno se však velká část finanční pomoci Rusku poskytovala na základě vágních reformních slibů a vyhlídky kapitalistického svobodného trhu, místo na základě ruského mezinárodního jednání (v souvislosti s vyzbrojováním rogue states¹⁵) nebo dodržování lidských práv a mezinárodních dohod. (Ledeen 1998) Problémem v tomto ohledu byla však především ignorace všech signálů, které naznačovaly, že k plnění ani žádných těchto cílů nedocházelo.

---

¹⁵ Tak jak je definuje Noam Chomsky, tedy hrozba pro své okolí a světovému pořádku, která s vysokou pravděpodobností podporuje nelegální organizace a nerespektuje mezinárodní právo. (Chomsky 1998) Ve výsledku ale neexistuje jednotná definice a označení se dá v tomto ohledu vnímat jako politické. Za rouge states jsou považovány státy jako Irán, Kuba, KLDLR nebo Irák před svržením Saddama Husseina.

1.1.1 Lidská práva a válka v Čechně

V ohledu k lidským právům však přichází velká otázka relativity Clintonovy doktríny. Ta doslova tvrdí, že „*zasáhne tam, kde by docházelo k porušování lidských práv.*“ (Shah 2000) Nicméně když došlo k ruské intervenci v Čechně, jejíž tamní obyvatelstvo se kvůli snižujícímu výkonu ruské ekonomiky a slábnoucímu režimu snažilo odtrhnout, (Bagot 2009) docházelo naproti tvrzení ze strany americké administrativy maximálně k rétorickému nátlaku, neobjevil ani tlak na Rusko v ohledu členství v mezinárodních institucích, ekonomické sankce nebo jiný výrazný politický nátlak. Elizabeth Bagot argumentuje, že USA reagovaly na porušování lidských práv pouze ve státech, které byly v jejich speciálním zájmu. (Bagot 2009) Z takového závěru by však vyplývalo, že Rusko se po rozpadu SSSR stalo pro USA pouze méně významným aktérem, neboť právě proti této válce nezakročily. V určitých chvílích konfliktu dokonce došlo k tomu, že Spojené státy podporovaly Rusko při hájení teritoriální integrity.

Je očividné, že zásah proti Rusku byl nemožný z mnoha jiných faktorů. Jako takový potřeboval Bill Clinton alespoň nějaký argument pro nezasahování v Čechně. Mezi jím uvedené patří členství Ruska v Radě bezpečnosti OSN (Sampson in Shah 2000), menší strategický význam nikoliv Ruska, ale Čechny a strategický význam Ruské federace v ohledu války proti teroru. (Bagot 2009) Především poslední faktor zmíněný autorkou však přináší spíše další otázky, neboť i v provádění „*války proti teroru*“, se kterou přišel již prezident Clinton, bylo v nejlepším případě laxní¹⁶. (Star-Deelen 2014) Spojené státy těmito, ale i mnoha dalšími¹⁷ projevy dávaly najevo nezájem, respektive neexistenci národního zájmu v regionu. Ta se potom nejvíce projevila pokryteckým přístupem vzhledem k intervenci v Kosovu, kdy už Spojené státy ochotně přistoupily jak k vytváření nových států, tak k zásahu do suverenity jiného státu. Navíc ještě významně porušily mezinárodní právo. Skutečným důvodem neintervence Spojených států tak s největší pravděpodobností je snaha o nepoškození vzájemných vztahů, jejichž významnost byla obrovská, i protože se Rusko nacházelo v klíčové fázi s ohledem k jeho demokratizaci. (Bagot 2009) Je paradoxní, že se americká

---

¹⁶ Clinton měl v průběhu svého prezidentství například několik možností k likvidaci Usamy bin Ládina a dokonce byl několikrát svými poradci varován před rozvíjejícími se schopnostmi Talibanu a jiných organizací nebo před vysokou mírou rizika únosu civilních letadel na americkém území. (Star-Deelen 2014)

¹⁷ Přírovnání války k občanské válce v USA, nevole k dalšímu rozpadání států ve světě s hrozbou další nestability nebo nezasahování do suverenity jiného státu. (Bagot 2009)

administrativa rozhodla nezasáhnout v zájmu demokratizace Ruska ani ve chvíli, kdy byla samotná podstata demokracie, lidská práva, porušována. Intervence za nezávislost Čechy, by vedle významného rozkolu ve vzájemných vztazích, vedla k otázce boje s ruskými ozbrojenými složkami, novou nukleární hrozbou a nesouhlasem Rady bezpečnosti, který by ruský zástupce v Radě bezpečnosti jistě neschválil. Na druhé straně je nutno podotknout, že Spojené státy ne vždy hleděly na otázku mandátu od Rady bezpečnosti, a to jak v případě intervence v Kosovu nebo například války v Iráku.

1.1.2 Intervence v Kosovu

V souvislosti s konfliktem v Čechně se však objevila ještě jedna velmi významná krize. V roce 1998 začal Slobodan Milosević etnickou čistku v Kosovu. Způsobil tím „nejvýznamnější a nejnebezpečnější krizi v americko-ruských vztazích po Studené válce.“ (Talbot 2002: 297 in Bernas 2011) V tomto konfliktu opět stáli oba aktéři na opačných stranách konfliktu. Ten vyústil v emocionálních projevech Jevgenije Primakova na jedné straně¹⁸ a na straně druhé v zásah bezpečnostních složek NATO bez mandátu Rady bezpečnosti OSN¹⁹. Největším problémem byla však politická rozpolcenost Ruska a nutnost Borise Jelcina na jedné straně hájit národní zájmy Ruska podporou Srbska²⁰ a na straně druhé spolupracovat se Spojenými státy kvůli ekonomické a finanční podpoře²¹, která Rusku velmi pomáhala. Nakonec pro Jelcina zvítězila ekonomická nutnost a krize v Kosovu byla velmi neobratným způsobem na nějaký čas vyřešena. (Bernas 2011) Tímto incidentem došlo k velkému narušení vzájemných vztahů a především vzájemné důvěře²². Je však paradoxní, že z celého kosovského konfliktu ruské elity vinily především administrativu Spojených států, (Light 2003: 73) ty totiž nebyly jediné, které vstoupily do konfliktu. Na základě ruské kritiky však vyvstává otázka, jestli elity nekritizovaly Spojené státy spíše z podstaty zhoršujících se vzájemných vztahů, než na základě oprávněných nebo věcných argumentů. Nakonec došlo díky nerespektování OSN dokonce k tomu, že Spojené státy daly argumenty Rusku v ohledu k rusko-čechenské válce. To se projevilo novou eskalací

---

¹⁸ Ten odmítl jednání s viceprezidentem Alem Gorem tak, že nechal otočit letadlo a vrátil se domů. (Bernas 2011)

¹⁹ Vzhledem k charakteru konfliktu je ale krajně nepravděpodobné, že by k tomu došlo.

²⁰ Nejen kvůli válce v Čechně, kdy tyto dva konflikty si byly poměrně podobné, ale také kvůli úzkým vzájemným vztahům napříč historií.

²¹ A to až takovým způsobem, že Igor Ivanov chtěl po Madelaine Albright potvrzení, že strategické partnerství mezi oběma zeměmi je stále přetrvávající a pro USA důležité. (Mankoff 2009)

²² Ruské elity začaly vnímat NATO jako hrozbu a začaly se velmi negativně stavět proti jeho rozšiřování a elity ve Spojených státech začaly pochybovat nad hodnotami ruských elit (Talbot, Goldgeiger a McFaul in Bernas 2011)

tohoto konfliktu a omezením svobody tisku. (Bernas 2011) Vzhledem k předchozímu zmíněnému již však administrativa Billa Clintona nemohla efektivně zasáhnout.

1.1.3 Rozšiřování NATO

Pro země, které se po rozpadu SSSR přetransformovaly na demokracie, se jednou z nejvýznamnějších otázek, stal vstup do NATO. (Bernas 2011) Pro ty se totiž jednalo o maximální záruku nejen vojenské, ale i politické svrchovanosti. To nejen protože je NATO největší vojenskou regionální mezinárodní institucí v Evropě, ale především kvůli tomu, že všichni jeho členové sdílí podobné politické hodnoty a jeho členem jsou i Spojené státy, které pro některé tyto státy působily jako garant demokratických hodnot a suverenity. Rovněž před tzv. Severním rozšířením EU²³ byly všechny státy kromě Irska členem i NATO, takže pro některé státníky se mohlo jednat o součást identity jako člena Evropské unie.

Otázka rozšiřování NATO byla pro Rusko vždy velmi významná. Ruskými elitami je často vnímána jako snaha o další rozšíření vlivu Spojených států, protože noví členové budou „poslušnější“ než ti staří „například při povolání umístění základen nebo protiraketové obrany. (Primakov 2009: 134–135) Také však jako bezpečnostní hrozba pro Rusko, protože je vnímána jako něco, co jej má oslabit.²⁴ (Primakov 2009: 137) Primakov sám dokonce deklaroval jako ministr zahraničí, že pro Rusko „*přijetí bývalých sovětských republik do NATO bude za mezí únosnosti*“. (Tamtéž) Ruská strana tedy striktně odmítala rozšíření NATO a přistoupila na něj pouze, protože v roce 1997 již „*rozšíření NATO o další členy bylo neodvratné*.“ (Primakov 2009: 136) Dalo by se tedy říct, že se jedná o další z případů, kdy byly podmínky nějaké dohody pouze nadiktovány bez toho, aby byly nějak širěji konzultovány s Ruskou stranou. Rusům se v tomto ohledu podařilo dosáhnout pouze nepříliš významných ústupků vzhledem k rozmístování jaderných zbraní na území nových členů. Ve výsledku se dá však tvrdit, že přestože si Spojené státy uvědomovaly, že musejí přistupovat k problematice velmi obezřetně (Bernas 2011), tak rozhodně nepostupovaly. Tedy alespoň z ruského pohledu.²⁵

---

²³ Rozšíření v roce 1995 o státy Rakousko, Švédsko a Finsko.

²⁴ Což rovněž vychází z ruského geopolitického pohledu na mezinárodní vztahy.

²⁵ Více Leichtová. (Leichtová 2010)

Na druhé straně dohodu o nepřijetí Baltických států odmítl Bill Clinton podpořit, protože by rozdělovala Evropu na dva nerovné bloky.²⁶ To co Jevgenij Primakov zcela opomíná zmínit je přispění Spojených států k přijetí Ruska do klíčových organizací jako například G8, které se odehrálo rok po setkání v roce 1997 v Paříži, a které bylo pro Borise Jelcina jedním z klíčových úspěchů. (Bernas 2011) Na to také navázal právě při snaze rozšířit NATO o nové členy.

1.2 EU a Rusko

Evropská unie hraje v mezinárodních vztazích velmi důležitou roli. Kvůli tomu je důležité, aby její politika byla koherentní a odpovídající její významnosti. Množství a rozdílnost členů unie však mnohdy značně komplikuje tuto skutečnost. K tomu dochází především v základní rozdílnosti mezi jednotlivými aktéry v unii a jejich snaze o mezinárodní prosazení primárně vlastního státu, a poté až unie. (Thaler 2012) Pro EU je Rusko významný partner především politicky, protože jako aktér s největší armádou v Evropě může velmi snadno destabilizovat celý region. Jeho významnost se liší i v pohledu jednotlivých aktérů. Významnější pozici má Rusko pro Německo a Francii, než pro Velkou Británii.

Vývoj ve vzájemných vztazích naznačuje, že politicky EU nebyla pro Rusko v tomto ohledu příliš významná. V Koncepti 1993 byla uvedena už na významném třetím místě za SNS a USA. (Leichtová 2010: 134) Průběh konce devadesátých let a příchod Jevgenije Primakova však dále změnil postoj Ruska k Evropě a odsunul ji na méně významné místo. (Leichtová 2010: 179 – 188) Význam EU dává najevo způsob organizace K1993, kdy země EU jsou rozděleny do tří skupin: Země západní Evropy jako stabilní a důvěryhodný region, na který se Rusko chce nadále orientovat. Klíčovými zeměmi jsou v regionu potom Německo a Francie. Druhá, nestabilní a potenciálně konfliktní, je východní Evropa. V té je kladen důraz na řešení sporů na půdě OSN a snaha o restart vztahů. Třetí samostatnou skupinou jsou státy Pobaltí a bývalého SSSR, kde se Rusko slibuje soustředit na odchod armád a vytvořit v blízké budoucnosti kvalitní bilaterální vztah. (Leichtová 2010: 136)

---

²⁶ K otázce NATO a přístupu Estonska, Lotyšska a Litvy se v této práci nalézají argumenty ještě v následující kapitole.

Stejně jako EU není schopná v 90. letech přijít s kvalitně vykonstruovaným rámcem vztahů²⁷, tak se Rusko potýká s podobným problémem, když samotná K1993 se spíše „*potřebuje zorientovat, než že by zmiňovala skutečné politické kroky.*“ (Leichtová 2010: 136) V dokumentu se značně projevuje i opatrnost směrem k západní Evropě, Rusko v tomto ohledu reflektuje historický vývoj vzájemných vztahů, Východní Evropě však nabízí mnohem větší možnosti a vyjadřuje snahu o zachování alespoň nějakých vzájemných vztahů z minulosti. S rostoucí geografickou blízkostí států roste i specifická jednotlivých nabídnutých kroků. (Leichtová 2010) Zde je jasně vidět souboj o politickou přízeň států východní Evropy, které hrají po rozpadu SSSR nejdůležitější složku evropského kontinentu. Pro EU jsou to totiž poměrně rozsáhlé a politicky relativně stabilní trhy a pro Rusko jsou to potenciální spojenci ve vztahu ke zbytku Evropy, a také rozdělovací jednotky mezi Ruskem a NATO.

Navzdory tomu, že Evropská unie má nastavený dobrý formální institucionální rámec pro vytváření společné zahraniční politiky, a dokonce zákulisní jednání jsou mnohdy vedena velmi spořádaně s ohledem k zažitým tradicím, setkáváme se s jejími neustálými nedostatky. Velmi významným bodem v tomto ohledu bylo přijetí Maastrichtské smlouvy v roce 1992. Ta podpořila význam EU jako aktéra mezinárodních vztahů vytvořením Společné zahraničně-bezpečnostní politiky, jejímž hlavním cílem se v průběhu devadesátých let stalo vytvoření stabilního regionu pomocí ekonomických reforem v postkomunistických zemích a jejich reintegrace do světových struktur. Stanovit však zahraniční politiku směrem k Rusku nebylo snadné nejen proto, že by členové Evropské unie měli rozdílné názory, ale také především proto, že Rusko samotné se namísto „*slepého osvojení liberálních hodnot rozhodlo vydat vlastní cestou, které vezme v potaz všechny zkušenosti lidstva*“ (Thaler 2012) Výsledkem toho byla nerovnováha vzájemných vztahů, které se soustředily spíše na podporu liberálních hodnot v Rusku, než na jejich celkovou konsolidaci v regionu.

Přestože se v tomto ohledu kladl v EU důraz spíše na ekonomickou podstatu liberalismu, můžeme sledovat, že důraz a vynucování lidských práv není v mezinárodním prostředí z jejich strany zcela opomíjen. Příkladem pro to je podepsání PCA v roce 1997, do které bylo zakomponováno i několik formulací, týkajících se

---

²⁷ A dokonce se o to ani v ohledu k Rusku tolik nesnaží, neboť to potom vytváří více prostoru pro vyjednávače EU v krátkodobém období, na druhé straně tím podtrhuje roli, funkci a integritu klíčových institucí v tom dlouhodobém. (Forsberg, Graeme 2005)

lidských práv, demokracie a jejich dodržování. Problematické je, že s těmito podmínkami již Rusko souhlasilo na konferenci OSN. Z toho vyplývá, že jediné, čeho dosáhli vyjednaváči Evropské unie, bylo prodloužení vzájemných vyjednávání a možnost kritizovat nedodržování této úmluvy na více platformách. Na druhou stranu PCA tvořila základní rámec rusko-evropských vztahů a jako taková akcentovala zájmy především Evropské unie. Rusko se soustředilo na znovuvybudování státu a ekonomickou transformaci. K tomu bylo potřeba především finanční pomoc, kterou prostřednictvím PCA EU nabízela. (Thaler 2012) V nastavení této smlouvy je tak naznačeno vzájemné nepochopení, které provází tyto vztahy celé sledované období. Asymetrie, která naznačuje, že Evropská unie je exportérem hodnot, a že Rusko se těmto hodnotám podvolí a bude je podporovat.

O neúspěchu prosazení těchto hodnot a přečinech Ruska proti lidským právům, tedy i proti dohodám s OSN nebo EU, je pravidelně z Ruska pomocí různých komunikačních kanálů informováno – v souvislosti s různými událostmi. Vždy však dochází k tomu, že EU není schopná jednotně, schopně a včas zareagovat. Čas od času dojde k tomu, že se ozvou její přední představitelé jako například Javier Solana, (Thaler 2012), ale jednotný postoj států EU se mnohdy objevuje pouze v nekontroverzních otázkách s celospolečenským konsenzem, a i tak velmi pozdě.

1.2.1 NATO v Evropě

Nejvýznamnějším úspěchem ze strany Evropské unie směrem k NATO a jeho rozšiřováním, bylo zasazení se o založení „*North Atlantic Co-operation Council*“, která sloužila ke spárování členů NATO a jejich bývalých protivníků z Varšavské smlouvy. V tomto ohledu se otevíraly samozřejmě příležitosti a hrozby pro všechny aktéry v regionu. Na jedné straně stálo Rusko, jehož problémy jsme definovali již v předchozí podkapitole²⁸ a na druhé státy Evropské unie, jimž rozšíření NATO sice přinášelo bezpečnostní rizika ze strany Ruska nebo ve formě zneužití jejich ochrany jako se to stalo v První světové válce, ale přijetí států střední a východní Evropy mohlo znamenat významnou stabilizaci v regionu, která byl po nezvládnutém konfliktu Jugoslávie a Kosova nutně potřeba. Důležitými kroky při rozšiřování NATO však byl příjezd Borise Jelcina do České republiky a Polska, kde otevřeně deklaroval to, že se nestaví proti rozšíření NATO o státy střední Evropy. (Smith, Timmins 2001)

---

²⁸ V největším ohledu se jednalo o vnímání bezpečnostní hrozby rozšiřování a nerespektování Ruska při vyjednávání.

Přes to všechno je nutno podotknout, že Ruská politika se cítila rozšiřováním ohrožená i proto, že je teoreticky postavena na geopolitickém²⁹ vnímání mezinárodních vztahů. Linie NATO a nárazníková zóna se pak značně posunuly rozšířením právě k Rusku. Rusku i ze strany EU byly ale poskytnuty značné ústupky, mezi těmi bylo například uznání speciálního statutu Ruska směrem k NATO, kdy Rusko obdrželo pozvání k vytvoření stálé mise na velitelství NATO (Smith, Timmins 2001) Je důležité podotknout, že z hlediska Evropy jsou rozšiřování NATO a EU svým způsobem propojeny. Dá se říct, že EU zajišťuje v daném momentu spíše integraci a ekonomickou jistotu, NATO pak tu vojenskou. Tudíž většina států v Evropě, která se stala členem jednoho subjektu, se dříve nebo později stala i členem toho druhého.³⁰ Z toho všeho je však vidět především to, že se EU a NATO stávají dvěma nejvýznamnějšími institucemi v regionu a nečlenství v těchto útvarech znamená pro státy mimo organizace zvýšení nákladů a komplikaci obchodu. To vytváří další problémy, neboť ruské elity toto jednání vnímají jako cíl oslabit Rusko.

V ohledu těchto dvou institucí je však nelogické pouštět se v první řadě do integrace do bezpečnostní instituce, protože hrozba jejího rozšíření na elity daného státu působí ihned. V případě ekonomické instituce, která nemá tak signifikantní politický rozměr může být vnímáno rozšíření mnohem otevřeněji³¹, přestože v průběhu dalších let může dojít k přehodnocení postoje. Proto se nezdá vhodné začínat rozšiřováním NATO, ale nýbrž zapojováním do EU, které Rusko až do roku 2000 nebralo z geopolitického hlediska za tak vážnou hrozbu. (Smith, Timmins 2001) A to především v situaci, kdy si byli vůdci západních mocností vědomi výhrad ze strany Ruska. Dalo by se říct, že jedním z ústupků směrem k Rusku a výměnou za další rozšíření NATO a EU, bylo zmíněné potvrzení přijetí Ruska do G8, o které se zasadila i Evropská unie. Za to již prezident Putin slíbil „vedle posilování demokracie, respektu pro lidská práva, vlády práva a tržní ekonomiky především ukončení konfliktu v Čečně.“ (Smith, Timmins 2001) Takovýmto krokem se mimo jiné dá mluvit o tom, že vztahy mezi Ruskem a EU se navrátily na úroveň před intervencí v Kosovu a válkou v Čečně, protože konečně dochází k tomu, že Rusko je ze strany EU vnímáno jako rovnocenný partner, kterému nemůže diktovat jednotlivá politická rozhodnutí.

---

²⁹ Více Mackinder nebo Brzezinski.

³⁰ Pro to však existují výjimky: Island, Norsko a Turecko.

³¹ Příkladem pro to je i hodnocení Ruska směrem k Finsku, státu v zóně sovětského vlivu, jehož vstup do EU nebyl nijak kritizován, ale při snaze o to vstoupit do WEU, již došlo k tomu, že se ruské elity k problému ohradily. (Smith, Timmins 2001)

1.2.2 Lidská práva, Kosovsko-srbská válka a válka v Čečně

Spojení intervence NATO v Kosovu v roce 1998 a války v Čečně, respektive její druhé části, není vůbec ojedinělé a nelogické, protože nejenže tyto dva konflikty způsobily rozkol ve vzájemných rusko-evropských vztazích, ale rovněž se, především z ruské strany, dají najít souvislosti mezi těmito konflikty. Pro Rusko totiž jugoslávsko-kosovský konflikt v roce 1998 znamenal signál, že Evropská unie není schopná řešit svoje vlastní problémy a k jejich vyřešení potřebuje pomoc jak Spojených států, tak NATO.

Co se týče intervence NATO v Kosovu, nedal se ve vzájemných vztazích očekávat jiný výsledek, než rozkol. Převážně vezmeme-li v potaz, že Rusko a západní svět stály oba na druhé straně konfliktu. To je samozřejmě pochopitelné, uvědomíme-li si, že Rusko je obrovský národnostně nejednotný útvar, který se svou velikostí snaží za každou cenu udržet, jak je vidět na válce v Čečně. Jako takové, tudíž ruské elity ani nemohly podpořit separatistické tendence v Kosovu, protože s velkou pravděpodobností by takové tendence podpořily i ve vlastní zemi. Dalším z důvodů, proč Rusové stáli na straně Srbska je historický vztah mezi oběma zeměmi, které vedle jiného sdílejí i společnou víru. Proto od první chvíle, kdy začalo spojenecké bombardování Srbska, v Rusku se setkáváme s velmi jednotným, odmítavým názorem proti. Nutno podotknout, že vzhledem k postupu NATO a EU se není možné divit, že k protestům ruské strany dochází, protože tyto organizace a jejich členové porušili veškeré mezinárodní právo a při chabé justifikaci o ochraně lidských práv se uchýlili k obyčejnému aktu agrese proti Srbsku (Arbatova 2001). Není tedy s podivem, že taková akce se setkává z historického pohledu s poměrně ambivalentním vnímáním, kdy je označována za „vojenský úspěch, ale politické fiasko.“ (Mandelbaum 1999) K tomu došlo především proto, že veškeré politické cíle, které tato operace mohla mít, se nepodařilo naplnit. Od stabilizace Srbska a regionu až po demonstraci jednoty. (Tamtéž) A vedle toho měly vážnější následky jako poškození vztahů s Čínou a hlavně s Ruskem, které vyvrcholily odchodem zástupců Ruska ze stále mise ve velitelství NATO. (Mandelbaum 1999) Všechny tyto události vrcholily vyostřením ruské rétoriky a k jejich stabilizaci dochází až po nástupu Vladimira Putina a deeskalaci čečenské války.

Význam konfliktu v Čečně směrem k politikám Evropské unie je však často přehlížen, přestože období politického rozkolu mezi oběma aktéry souvisí s jednotlivými propuknutími krveprolití právě v Čečně. Tohoto problému si autoři

zabývající se danou problematikou příliš nevíšmají. Reakce Evropské unie na eskalaci čečenského konfliktu byly „schizofrenické, nekonzistentní a bezduché.“(Forsberg, Graeme 2005: 456) To je pochopitelné vzhledem ke skutečnosti, že EU společně s NATO na základě intervence v Kosovu, nerespektovala OSN ani lidská práva. Je paradoxní, že přestože se v devadesátých letech ruská strana vždy snažila vyhovět tlaku ze strany EU (Leonard, Popescu 2007), tak v tomto směru tlak EU ruské elity zaregistrovaly, ale rozhodly se jej ignorovat. (Forsberg, Graeme 2005)

Během prvního období sporu v letech 1994–1996 z Evropské unie zaznívaly výzvy k dodržování lidských práv na základě vytvářeného PCA, nikdy však nedošlo k žádným opatřením vzhledem k financím, které byly Rusku poskytovány. Co se týče druhé eskalace rusko-čečenského konfliktu, v roce 1999 se Rusové po rozvoji dalších nepokojů rozhodli znovu zakročit v Čechně. Tentokrát významně omezili množství informací a lidí, kteří by tyto informace mohli poskytnout západnímu světu. (Forsberg, Graeme 2005) Je tudíž logické, že se vzhledem ke konfliktu mezi Kosovem a Srbskem, argumentace EU omezila pouze na konstatování fakt o tom, že Kosovo není to samé, co Čechna. Až potom, když konflikt dále eskaloval, EU pohrozila sankcemi, které nakonec ale na Rusko neuvrhla. (Tamtéž) Z toho plyne, že se Evropská unie, především kvůli vizi zachování Ruské ekonomické a politické transformace Ruska, rozhodla dlouho přehlížet nedodržování jejich zásadních hodnot.

Aby byla EU schopná lépe a rychleji reagovat na mezinárodní problémy, s přijetím Amsterodamské smlouvy se mezi jinými objevila jedna nová pozice. To byla pozice Vysokého představitele pro Společnou zahraničně-bezpečnostní politiku. Prvním představitelem se stal Javier Solana. Tímto aktem bylo vyslyšeno žádosti ze strany Spojených států, které chtěly, aby existoval jeden telefon, na který mají zavolat, když něco potřebují. (Nünlist 2015) Post Javiera Solany měl sloužit nejen ke zrychlení reakce, ale rovněž k jejímu sjednocení. Nicméně vzhledem k tomu, kdy jeho úřad vznikl, mohl mít Javier Solana již minimální dopady na formování politiky v tomto období. Celkově je však nutno podotknout, že přestože umístění Javiera Solany je vnímáno pozitivně, v ohledu k Rusku se neobjevují žádné významnější úspěchy.

1.3 Komparace

Nejdůležitějšími aktéry pro evropský kontinent v pětiletém období před rokem 2000, byly Spojené státy, Evropská unie a Rusko a jejich vedoucí představitelé, bez

jejich přítomnosti nebo alespoň komentáře, se neudála žádná významnější událost, která se zde odehrála. Stručně shrnuto by se dalo říct, že v tomto období dochází ve všech třech subjektech k postupnému „vystřízlivění“ z nadšení z konce Studené války. V tomto období lze ve Spojených státech sledovat unilateralistické tendence, které se projevují především v rázném řešení kosovského konfliktu nebo při projevech Madelaine Albrightové.

Na druhé straně je také vidět značný posun ve vnímání světových vztahů v Rusku a Evropské unii, EU se z nekritického přejímání řešení Spojených států posunula do vlastní pozice. A Rusko v tomto období svět vnímá jako multilateralistický konstrukt. Podle toho také staví své jednání³². Jejich vzájemné politiky se pak náležitě vyvíjí

Ve vztahu k Rusku nicméně dochází v průběhu devadesátých let ze strany Spojených států i Evropské unie k mnoha chybám a nedorozuměním. Za největší z nich by se dal označit postup a jednání s Ruskem v ohledu poskytování finanční pomoci, kterou oba subjekty poskytovaly spíše nekriticky, na základě vágně definovaných podmínek a slibů o reformovaném státě, demokratických hodnotách, tržním systému nebo lidských právech. Ty se společně s rozšiřováním NATO staly na konci devadesátých let zdrojem největších politických rozporů.

V ohledu k intervenci v Kosovu můžeme sledovat jistý rozchod i na straně Západu, kdy sice dochází k jasnému rozhodnutí k intervenování na základě porušování lidských práv v Kosovu, ale to především, protože EU nebyla schopná problémy vyřešit žádným diplomatickým vztahem. I poslední jednání před intervencí v Rambouillet ve Francii v roce 1999, bylo vyvoláno a vedeno především NATO v čele se Spojenými státy. (Solana 1999) Problém se objevil ve chvíli, kdy Spojené státy přišly s hegemonním nadiktováním podmínek oběma stranám, které museli přijmout nejen kosovští Albánci a Srbové, ale i EU nebo Rusko. (Mandelbaum 1999) To se samozřejmě nikomu z nich nelíbilo, a když poté došlo k intervenci bez mandátu Rady bezpečnosti OSN, protože Srbsko porušovalo Rambouilletskou dohodu, kterou bylo donuceno podepsat vyhrožováním, setkáváme se s jedním z prvních velkých rozkolů mezi státníky zkoumaných subjektů. Nerespektování mezinárodních dohod vedlo

---

³² To je vidět například při setkání Helmuta Kohla, Gerharda Schrodera a Borise Jelcina, kteří společně deklarovali svět za multilaterální a „vyhlásili vytvoření nové světové osy prohlášením, že na světě není větší entity než Evropy spojené s Ruskem.“ (Ledeer 1998)

k tomu, že Jevgenij Primakov označil kosovský problém především za chybu USA a NATO, které špatně konflikt zhodnotily a vyřešily. Rusko tím dostalo prostor k důrazné kritice intervenčních tendencí Spojených států.

Taková příležitost otevřela Rusku možnost nově a tvrději zasáhnout v Čečně, kde po první válce probíhaly separatistické tendence. V případě tohoto konfliktu mělo Rusko vždy poměrně silnou pozici vůči státům, které by se proti němu stavěly. V případě první války tak ze Spojených států zaznívá minimální kritika ve víře, že Rusko stále prochází transformačním procesem. A řešení konfliktu je tak ponecháno na Rusku. Zprávy o porušování lidských práv jsou Spojenými státy zcela ignorovány. Ze strany Evropské unie sice zaznívají výzvy k dodržování lidských práv a je vyhrožováno sankcemi v rámci PCA, ale k žádnému kroku nakonec přistoupeno není.

V ohledu k druhé eskalaci Čečenského konfliktu, kdy nepovedená intervence v Kosovu umožnila Rusku i přes finanční a ekonomickou nestabilizaci provést další intervenci, dochází ze začátku k problémům v ohledu poskytovaných informací z Ruska. Spojené státy zaujaly podobný postoj jako při předchozím konfliktu. V zájmu udržení Ruska za spojence, neboť jejich vztahy byly oproti první polovině devadesátých let v kritickém stavu, přešly Spojené státy zcela možnost intervence i proti vlastní zahraniční politice. Evropská unie sice s reeskalací konfliktu mluví o zavedení finančních sankcí v Rusku, které by jej do jisté míry omezily. Zastavily by tak další konfrontace (Leonard, Popescu 2007), ale ty přicházejí pozdě a jejich definice je vágní, tudíž se dá mluvit o obětování hodnot lidských práv cílům demokratizace a otevření Ruské federace stejně, jak to provedly Spojené státy.

Poslední komparovanou událostí v této kapitole je rozšiřování NATO, které se dá považovat za velký úspěch obou zmíněných aktérů. Oba tito aktéři přijali směrem k Rusku koherentní a poměrně jednotný postup. Rozšiřování NATO bylo klíčovou složkou v ohledu k pocitu bezpečnosti ze strany vůdců Středoevropských států. Na druhou stranu dochází k posunutí geopolitické linie směrem blíže k Rusku. Tím dochází ke zvýšení napětí mezi těmito subjekty, které je vyřešeno optimálně jak ze strany USA, které přizvaly Rusko k účasti na společných akcích NATO nebo pozvání zástupců Ruska do velkých složek organizace, tak ze strany EU, které se podařilo zasadit se o založení NACoC a tím tak dále sblížit jednání a postoje států. To mělo za následek relativně hladké rozšíření NATO v roce 1999 o Maďarsko, Polsko a Českou republiku.

Jediným výrazným nedostatkem jednání mezi USA, EU a Ruskem v ohledu k NATO je nerespektování Ruska jako právoplatného spojence, ale spíše pokus o diktování podmínek. To vyvrcholilo na konci tohoto období výrazné ochlazení vzájemných vztahů a ztížilo situaci a hlavně rozšiřování pro následující období. Samozřejmě je otázkou i fakt, do jaké míry EU a NATO podlely snaze vůdců států střední Evropy o rychlé přistoupení, zda by pro ně nebylo lepším řešením integrovat všechny státy najednou tak, jak to udělali v případě EU.

2 Vojensko-politické vztahy v období 2000-2005

Přestože v průběhu let 2000-2005 unilateralistické tendence USA táhly Rusko a Evropu k sobě, na konci tohoto období se můžeme setkat se zhoršením vzájemných vztahů a jejich srovnatelností s úrovní před rozpadem SSSR. To je především způsobeno rozšiřováním EU a NATO, které se neseťkává v Rusku s vůbec pozitivním ohlasem. Toto období by se tedy dalo charakterizovat jistou ambivalentností, kdy se jak ve vztazích EU a Ruska, tak ve vztazích USA a Ruska, setkáváme s neustálými změnami. Nejvýznamnějšími událostmi v těchto letech jsou především útoky 11. září v roce 2001, invaze do Afghánistánu a Iráku a rozšíření NATO a EU. Vedle toho se v této kapitole budeme věnovat i unilateralistickým nebo hegemonním tendencím USA, které jsou nejlépe naznačeny odstoupením od ABMT.

2.1 USA a Rusko

Výsledky Bushova prvního volebního období rozhodně nejsou jednoznačné. Bush při svém nástupu do úřadu sliboval sjednocení domácí i zahraniční politiky a koherentní postup a dodržování zásad, na rozdíl od Billa Clintona. Na konci se mu však podařilo spíše rozdělit celou společnost na dvě části. (Sapolsky 2012) Vztah Spojených států a jejich prezidenta George W. Bushe se ve zkratce dá označit nejen za ambivalentní vzhledem k událostem, ke kterým v jeho volebním období docházelo³³, ale především vzhledem k výsledkům, které přinesly. Tyto jednotlivé události postupně stmelily velmi rozpačité vztahy USA a Ruska, aby je následně mohly rozdělit na základě dalšího odlišného směřování politik. (Tsyngakov 2010) Vzhledem k výměně na postu prezidentů těchto národů, však v úvodním roce docházelo především k vzájemnému poznávání a stanovování mezinárodních dokumentů. Jako důkaz může sloužit i to, že poprvé se tito dva prezidenti setkali až v červnu v roce 2001, přestože jak Vladimír Putin, tak George W. Bush stavěli vztahy mezi těmito státy na vzájemných mezilidských vazbách. (Fly, Schmitt 2010) Dalším problémem v přístupu George W. Bushe je to, že se na mezinárodní vztahy dívá „západním prizmatem“ tento pohled je však diametrálně odlišný od vnímání světa ruskými elitami, které stále vnímají svět často spíše jako „zero-sum game“, a tudíž se mu často stává, že z vzájemných interakcí odchází zklamaný, neboť není schopný vnímat svět stejně a nedosáhl tak kýžených

---

³³ Útoky 11. září na World Trade Center, invaze do Afghánistánu, invaze do Iráku, odstoupení Spojených států od ABM a další.

výsledků. (Adomanis 2013) Co však Peter Baker vyzdvihuje na politice George W. Bushe je to, že byl schopen minimálně v první polovině svého prvního volebního období přesvědčit Vladimíra Putina, že chce udržet velmi dobré vzájemné vztahy, a že se snaží s pomocí Ruska „*bojovat proti čínské mezinárodní převaze*“ (Adomanis 2013) To koresponduje i s Bushovou politikou, který jde částečně i proti inklinacím americké společnosti zpět k izolacionismu a protekcionismu (Brzezinski 1999), který jasně deklaruje, že „*se nehodlá stáhnout z mnoha výzev, které jsou před něj světovým systémem postaveny.*“ (Lindsay 1999) Rovněž se velmi cíleně soustředí na problematiku terorismu a šíření zbraní hromadného ničení, která politiky obou prezidentů značně sbližuje.

Co se týče Ruska, podle Leichtové, se dá jako o zlomovém mluvit o roce 1999, a nikoliv až 2000, neboť se setkáváme s příchodem nové osobnosti do ruské politiky. Tou není nikdo jiný než Vladimír Putin³⁴. Již od jeho nástupu do úřadu se dá očekávat, že se politika začne významně měnit. (Leichtová 2010: 86) Přestože musel v době svého premiérského úřadu stále respektovat končícího Borise Jelcina, který již ale konec svého volebního období dokončoval s nechtutí a nedokázal se zcela prosadit jak na domácí, tak na mezinárodní scéně, vytyčil si Putin pro svou vládu cíle, které se poté výrazně podobaly těm prezidentským. (Leichtová 2010) Když poté na Silvestra roku 2000, odstupuje Boris Jelcin z prezidentského úřadu a nechává ho volný pro správu premiérem, který si díky tomu vytváří pozici pro své zvolení a následně se téhož roku stává novým prezidentem. (Leichtová 2010: 90)

Putinův nástup přináší změnu nejen ve vzájemných vztazích mezi Ruskem a Spojenými státy, ale v tomto období především směrem k jeho vlastní domácí politice, která se po Jelcinově období potýká s řadou problémů, ve které musí upevnit vlastní pozici. Z těch je nejvýznamnější pro mezinárodní vztahy boj proti terorismu, který v Rusku rezonuje v Čechách a pro vojensko-politické vztahy se stal klíčovou složkou v letech 2001-2003. (Leichtová 2010) K2000, kterou vydává Vladimir Putin, je oproti K1993 výrazně sebevědomější a zaznamenává rozvoj ruských elit vzhledem k chápání a jednání v politice. Ta nejenže stanovuje pozici Ruské federace v mezinárodním systému, ale rovněž dává najevo snahu Ruské federace o „*podporu mezinárodního práva a OSN*“ (Leichtová 2010: 123), přestože se jedná o jistě šlechetný cíl, je nutno

---

³⁴ Který se v roce 1999 stává premiérem Ruské federace. (Leichtová 2010: 86)

podotknout, že takové prohlášení je přinejmenším hodno pozastavení vzhledem k porušování veškerých úmluv o lidských právech při potlačování čečenského konfliktu. Putin však s K2000 přichází s mnohem svébytnější a samostatnější politikou, než jeho předchůdce a to ať už v oficiálních dokumentech nebo v otázce její vlastní prezentace. Protože Ta se postupem let přetváří od „*snahy stát se součástí jedné civilizace a státu, až do snahy o vyvažování unilateralismu a obviňování Západu z cíle udržet Rusko slabé.*“ (Leichtová 2010: 128) Putin klade důraz na projednávání krizových situací především pomocí mezinárodních organizací, ve kterých má Rusko silnou pozici³⁵ a varuje před jejich obcházením. Obrovskou změnu s ohledem k regionu můžeme zaznamenat v důrazu na bilaterální vztahy, kdy se nejvýznamnějšími subjekty stávají státy bývalého SSSR a přeskakují tak vztahy se Spojenými státy. Ty jsou poté postaveny dokonce pod vztahy s EU. Nastavené politiky se však významně mění s příchodem šokujícího teroristického útoku 11. září 2001 na World Trade Center.

2.1.1 Vztahy po 9/11/2001 a válka v Afghánistánu

Vztahy mezi Spojenými státy a Ruskou federací se před teroristickými útoky v New Yorku a Washingtonu D.C. nacházely téměř na bodě mrazu. Prvním příznakem změny postavení Spojených států po 11. září byla okamžitá reakce prezidenta Vladimíra Putina, který jako první vyjádřil své kondolence Georgi W. Bushovi. (Dougherty 2002) Postupem času došlo díky této události k rozvinutí v pro rusko-americké vztahy nejslibnější a nejrealizovatelnější politiky: boje proti mezinárodnímu terorismu³⁶. (Suslov 2011) Samozřejmě dochází k tomu, že oběma mocnostem tento vývoj značně pomáhá, neboť Rusku se otevírá možnost dále ve smyslu boje proti terorismu pokračovat ve válce v Čečně. (Bagot 2009)

Na druhé straně Spojené státy mohou nejen v ohledu k vzájemným vztahům, ale i v mezinárodním systému globálně, sledovat nárůst vlastního vlivu a moci. Celkově se dá mluvit o velkém otevření možnosti spolupráce. Ta se projevuje otevřenou podporou prezidenta Putina směrem k válce v Afghánistánu, která zcela nenásledovala mezinárodní právo a podporu rozmístění amerických vojenských základen v Afghánistánu, a to i přes protesty jeho vlastního ministra obrany. (Khan 2013) Problém však nastává kvůli přílišnému tlaku USA na rozvoj vlastního postavení a

---

³⁵ G8 nebo RB OSN

³⁶ Někteří autoři mluví o vzájemné empatii vzhledem k vlastní zkušenosti Ruska s významným nárůstem teroristických útoků na vlastním území jako například bombové útoky v moskevském metru nebo únosů letadel. (Suslov 2011)

důležitosti. George W. Bush v průběhu dalších let udělal oponenta z několika svých spojenců pomocí špatně zvolené strategie³⁷ – u Ruska je to však nejmarkantnější.

Útoky z 11. září také svou podstatou zvýšily důležitost role abstraktních hodnot a ideologie. V médiích se tak dá setkat s velkým důrazem George W. Bushe na „západní“ – demokratické a liberální – hodnoty.(Suslov 2011) To však samozřejmě způsobuje další rozkol nejen vzhledem k událostem, ale především k formě režimu, nad jejíž demokratičností se dalo pochybovat již za vlády Borise Jelcina. V Rusku však s příchodem Putina došlo k centralizaci moci a další deformaci domácího politického systému.³⁸ (Leichtová 2010) Tyto události naznačují budoucí rozkol. Suslov však dokonce tvrdí, že teroristické útoky přinesly krátkodobou iluzi kooperace, ale ve výsledku spíše na krátký čas intenzifikovaly již nefunkční vztah. (Suslov 2011) Co tedy přinesly útoky 11. září, nebylo zlepšení vztahu mezi těmito dvěma aktéry, ale spíše sebevědomí Spojeným státům v tom smyslu, že pokud se jim nepodařilo v budoucnu Rusko nebo jiné spojence přesvědčit ke spolupráci, tak se rozhodly pokračovat unilaterálně. (Light 2003)

2.1.2 Odstoupení od ABMT

Ve volební kampani pro prezidentské volby v roce 2000 ve Spojených státech se objevilo téma, které v předchozích letech nebylo tolik diskutováno. Před začátkem voleb se objevují výrazné obavy Republikánské strany z hrozby nukleárního útoku na území Spojených států. Na základě jejího nařčení a obav z útoku tzv. rogue states³⁹ dochází ke zvýšení investic do BMD systému. Překážkou pro takové rozhodnutí byla však především ABMT mezi USA a SSSR. Bill Clinton se tedy rozhodl nechat toto rozhodnutí na svém nástupci, protože rozšíření BMD systému a především odstoupení od ABMT se nelíbilo žádnému z amerických spojenců a vyvolával v nich spíše obavy z narůstajícího unilateralismu USA. (Light 2003) O odstoupení a zvýšení investic do BMD na osm milionů dolarů Bush informoval své spojence 13. září 2001 s tím, že k oficiálnímu odstoupení dojde po šestiměsíční výpovědní lhůtě. (Engdahl 2007) Konovalov považuje tento krok za jeho jediný úspěch za dobu, kterou strávil v prezidentském úřadě. (Konovalov 2007) Je otázkou jestli je toto skutečně pravdou

---

³⁷ Strategie unilateralismu a hegemonického přístupu, který je viditelný na výrociích jeho poradkyně Condoleezy Rice, která o něm řekla, že „věří, že Amerika má speciální zodpovědnost za udržení míru ve světě.“ (Rice in Light 2003: 73)

³⁸ Což Rusku pomohlo překonat domácí finanční i politickou krizi.

³⁹ Především Severní Korei, Iránu nebo Iráku.

vzhledem k tomu, že Vladimir Putin okamžitě zareagoval odstoupením od smlouvy START-2⁴⁰, která sice byla okamžitě nahrazena jinou dohodou o omezení počtu balistických střel, ale ta se nezabývala otázkami vícehlavých raket. (Light 2003) A to vše na základě hrozby útoku mezikontinentální střelou ze strany států na technologické úrovni KLDK, které se zatím k roku 2015 ani nepodařilo úspěšně otestovat raketu s doletem do Japonska. (Ryan 2015). Rusku však především taková strategie vyhovovala, neboť získávalo na jedné straně kredit ve vzájemných vztazích a na druhé straně možnost kritiky Spojených států kvůli jejich nekoherentní politice. (Mankoff 2009) K oficiálnímu odstoupení od ABMT dochází tedy v červnu roku 2002 a naznačuje další vývoj americko-ruských vztahů pro toto období.

2.1.3 Invaze do Iráku 2003

Jeden z dalších velmi významných rozkolů v tomto období se objevuje s rozhodnutím Spojených států o invazi do Iráku, kterou Spojené státy vidí jako součást jejich „protiteroristického tažení“ (Fergusson 2003) Znovunalezené odhodlání k použití síly a k jednání bez podpory svých spojenců nebo navzdory mezinárodnímu právu se však v Rusku setkává s velmi negativní odezvou, kdy rétoricky se Putin vrací k intervenci v Kosovu z roku 1999. (Mankoff 2009) Jedná se o to, že část ruských elit vnímá takové jednání jako pokus o monopolizaci světových ropných trhů, a tím dále rozšířit svůj politický a ekonomický vliv. (Ferguson 2003) Na druhé straně v Bushově administrativě se šíří dojem, že „*Rusko může být použito kdykoliv je potřeba a odloženo nebo dokonce zneužíváno když není relevantně použitelné k americkým cílům.*“ (Mankoff 2009) Taková strategie se však v Moskvě setkává s nepochopením a ve výsledku dochází k dalšímu zmrazení vztahů, protože Bushova administrativa dala Rusku jasně najevo, že ho „*nepotřebuje. Přestože je vděčná za pomoc v Afghánistánu, jejich cesty se rozdělily a pokud nejsou schopni přijmout jednání USA jako junior partner, měly by raději uvolnit místo.*“ (Suslov 2011) Problém, který tato invaze vyvolala, nebylo pouze nedodržení mezinárodních zásad, ale i degradace všech hodnot, které do té doby Spojené státy prosazovaly. (Rohde, Mohammed 2014) Výsledkem všech těchto názorů a vzájemných výměn pak je finální kolaps široké mezinárodní koalice vytvořené k boji proti terorismu, neboť od té se oddělují nejen Rusko, ale i jiné evropské státy, které s invazí nesouhlasí. Válka v Iráku tak přináší rozkol i mezi spojenci uvnitř organizací jako NATO nebo EU.

---

⁴⁰ Respektive ta nadále nebyla ratifikována Dumou. (Mankoff 2009)

2.1.4 Proměna NATO

Problematikou Severoatlantické aliance jsme se již zabývali v předchozí kapitole. Je nutno podotknout, že NATO je od rozpadu SSSR jednou z nejproblematičtějších organizací, jejíž existence se dá z pohledu národů vně této organizace velmi obtížně ospravedlnit. Toho si všímá například i Jevgenij Primakov, který poukazuje na „*zastaralost NATO jako organizace vzniklé za Studené války*“ (Primakov in Engdahl 2007) Což je však argument při nejmenším pochybný, neboť stejný základ má spousta jiných, dnes fungujících a obecně přijímaných, organizací jako EU nebo OSN. Všechny tři instituce po rozpadu SSSR přijaly nové strategie a v tomto ohledu se NATO potýká s nepochopením z ruské strany. Především protože „*v dnešní době (NATO) jedná na základě zcela odlišné filosofie, přesouvá své aktivity mimo Evropu a prování vojenské operace zcela mimo své kompetence.*“ (Primakov in Engdahl 2007) Na základě akcí v předchozím období je potom pochopitelné, proč ruské elity vnímají NATO jako hrozbu a jeho rozšiřování jako narušení ustanovených vztahů a pokus o narušení ruského prostoru zájmu. Podíváme-li se na tuto situaci takto, je pochopitelné, že při rozšíření NATO v roce 1999 se setkáváme s tichým, ale velkým nesouhlasem ze strany prezidenta Jelcina. Toto rozšíření se tak stalo jednou z dalších velkých překážek pro dobré vzájemné vztahy mezi Ruskem a Spojenými státy, neboť ze strany Ruska nešlo vnímat Severoatlantickou alianci nijak jinak, než jako „*fundamentálně hostilní organizaci, jejíž jediný účel je limitovat ruský vliv v Evropě.*“ (Mankoff 2009: 107) Jeho rozšíření také pro Rusko znamená více amerických základů, protibalistických střel a jiných obranných systémů. (Engdahl 2007) Na druhou stranu Putin dokázal velmi schopně využívat snahy rozšířit NATO, když znovu obnovil přerušené vztahy mezi těmito aktéry⁴¹ a dokázal získat speciální status pro ruské minority v přistupujících zemích nebo specifické podmínky pro oblast Kaliningradu (DeBardeleben 2013).

Pokud však dochází k tak ostrému vnímání rozšíření NATO ze strany Ruska, není překvapením, že rozšíření v roce 2004⁴² pro Rusko znamená jasný signál ze strany Spojených států o nerespektování jak mezinárodních dohod⁴³, tak vzájemného vztahu,

---

⁴¹ Dokonce se mu podařilo získat specifickou pozici při vytvoření společné rady NATO – Rusko v roce 2002. (Greene 2012)

⁴² Kdy do NATO vstupují Bulharsko, Rumunsko, Slovensko, Slovinsko, ale především Estonsko, Lotyšsko a Litva – bývalí členové SSSR. (Engdahl 2007)

⁴³ Michail Gorbačov a George H. W. Bush se spolu dohodli, že NATO se nebude rozšiřovat o bývalé sovětské republiky, výměnou za sjednocení Německa v roce 1990. (Engdahl 2007)

protože ujišťují Rusko, že NATO není vojensko-politicky namířeno jako ochrana proti Rusku. Nově přistoupivší státy však do něj vstupují přesně z tohoto důvodu. Rusko pro ně působí jako bezpečnostní hrozba a NATO jim garantuje určitou míru jistoty. (Daniels 2001) Nakonec je důležité si uvědomit, že Putin kritizoval Bushe už jen za to, že po návštěvě Moskvy, při příležitosti výročí konce Druhé světové války, se rozhodl navštívit jako jednu z dalších zemí Lotyšsko. (Wolffe, Conant 2005) Poté je zcela jasné, že otázka rozšíření NATO je jedním z posledních důkazů o tom, že zlepšení, které přinesl společný boj s terorismem, se vrátilo na původní úroveň před příchodem nové reprezentace, a že jak USA, tak Rusko postupně ztrácí vzájemné místo na prioritním seznamu v politických vztazích.

2.2 EU a Rusko

S příchodem prezidenta Putina se narovnávají vztahy mezi Evropskou unií a Ruskem, protože Rusko si vynucuje svou pozici velmoci. Rusko označuje politiky rozšiřování NATO a EU jako oblast kruciólního zájmu a stavělo se především proti NATO, které podle Putina mělo oslabit jeho pozici. (Greene 2012) Mezi dalšími problémy, se kterými se vztahy těchto aktérů potýkají, jsou především odlišné způsoby myšlení a vnímání světového řádu, kdy na jedné straně stojí EU s důrazem na *postmoderní geopolitiku*⁴⁴ a na druhé stojí Rusko s nově objeveným důrazem na *geopolitiku* a především politiku nedovolení vměšování do vlastních záležitostí. V přístupu EU je však viditelný také nedostatek ve formě prakticky neexistující politické jednotnosti jednání nebo vojenské síly. Kvůli těmto faktorům se poté můžeme setkat se zvláštním jednáním prezidenta Putina, který na jedné straně mluví o kladení důrazu na Evropskou unii, ale na druhé straně dochází k bilaterálním vyjednáváním mezi jednotlivými státy. (Solana in Klinke 2012) Nebo snaze o nepřímé ovlivňování evropských politik, zájmů a preferencí s cílem omezit vliv Západu. (Greene 2012) To se nejvíce projevuje na vzájemných vztazích Ruska a Francie, Německa nebo Itálie, na které je v EU15 kladen největší důraz v ekonomickém ohledu. (Greene 2012) Díky tomu poté však dochází k přelévání do politiky nejen vzhledem ke speciálnímu vlivu zájmových skupin, ale také přímým ruským ovlivňováním politiků poskytováním výhod

---

⁴⁴ Což je způsob rozhodování a delegace určitých pravomocí na jiného aktéra, v tomto případě na výše postavenou nadnárodní instituci, který vytváří vedle národní politiky ještě politiku celé instituce. (Klinke 2012)

do budoucnosti⁴⁵. Vzájemnými vztahy mezi politiky – zde se dá předpokládat Putinova inspirace americkými prezidenty, kteří rovněž kladou důraz na vzájemné mezilidské vztahy – se Putin snaží ovlivnit především rozhodovací proces v rámci EU nebo NATO. (Greene 2012) Protože pro Rusko bylo „*kličov^é nebyt odsunuto stranou procesů v Evropě*“, jak řekl bývalý ruský ministr zahraničí Igor Ivanov. (Ivanov in Lynch 2004) O to se Rusko snažilo spoustou způsobů, ale především se setkáváme s nově objevující se snahou o znovunastolení vedoucí role v regionu, využívaje chyb a rozptýlení, která přicházejí v tomto období. (Greene 2012)

Evropská unie tak pro Ruskou federaci a především pro Putina získává zcela jiný význam, který můžeme sledovat nejen v K2000, kde obsazuje druhé místo, hned po státech SNS, jako nejvýznamnější ekonomický partner (Leichtová 2010), ale především ve zcela novém přístupu ve smyslu vydání dokumentu, který do tohoto období nemá pro ruskou scénu obdoby. Jedná se o *Střednědobou strategii pro vývoj vztahů mezi Ruskou federací a Evropskou unií (2000-2010)*. Ta byla ještě premiérem Putinem vydána a shrnuje tak jeho očekávání od vzájemné spolupráce.

Ve výsledku se Putin jasně vyjadřuje o tom, že by měla být zachována státní suverenita Ruska v rozhodování o mezinárodních vztazích jeho národa s důrazem na vztahy se státy SNS. Putin rozhodně dal najevo nezájem vstoupit do EU (Greene 2012), ale na druhou stranu zdůraznil důležitost vzájemných vztahů Evropy a Ruska. Zdůrazňuje rovněž pozici Ruska uvnitř Evropy jako velmoci s vyjádřením důležitosti vytvoření společné „*pan-evropské bezpečnostní politiky*“ (Lynch 2004), jejímž hlavním cílem je omezení velikosti a dopadů NATO. Tímto krokem se Rusko snaží zdůraznit především důležitost sebe a Evropské unie na úkor ostatních spojenců v NATO. Politika Ruska ohledně řešení vlastních státních záležitostí je viditelná v neotevřenosti administrativě v Bruselu ohledně státních nebo ekonomických reforem a domácích záležitostí jako třeba války v Čechně. Především je markantní Putinova snaha o nulifikaci rozdílů mezi členy a nečleny EU především v oblasti ekonomických vztahů a volného pohybu osob. (Lynch 2004) Tím dále připravuje pozici Ruska mimo EU, ale uvnitř Evropy.

---

⁴⁵ Do očí bijící je například Gerhard Schröder, jehož spolupráce s Putinem měla pravděpodobně významný vliv na jeho zisk vedoucí funkce v největší ruské, státem vedené firmě, Gazprom. (Harding 2005)

2.2.1 ESDP, NATO a 11. září

Vzájemné vztahy v oblasti bezpečnosti a obrany prošly několika vývojovými stádii, která odpovídají především ostatním bezpečnostně-zahraničním událostem odehrávajícím se v tomto období. Po posledním rozkolu EU a Ruska kvůli rozšíření NATO v roce 1999. Po založení CFSP se Rusko ve vztahu k Evropě spíše soustředí na nově vznikající bezpečnostní politiku Evropské unie s cílem omezit NATO. V prvních letech existence této politiky však dochází k celkovému zmrazení bezpečnostních vztahů s Ruskem a jejich znovuotevření nabízí až teroristické útoky 11. září, které změnilo paradigma evropského vnímání bezpečnostních hrozeb. Tím se stal boj proti terorismu a podpora invaze amerických jednotek do Afghánistánu. (Suslov 2011) Toto období se dá vnímat jako zlaté období vzájemných rusko-evropských vztahů, protože se v něm můžeme setkat i s postupem Gerharda Schrödera a Silvia Berlusconiho, kteří na summitu v říjnu 2001 „*omlouvali Rusko za postup v Čečně*“, což vyvrcholilo tím, že závěrečné prohlášení se čečenským problémem vůbec nezabývalo. (Suslov 2011) Zároveň díky reformulaci strategie Severoatlantické aliance a jejího soustředění na globální problémy, dochází k tomu, že problémy na evropské půdě musí být řešeny především právě v rámci této politiky. Taková situace vytváří pro Rusko další možnosti v rámci kooperace s Evropskou unií. Na druhou stranu je rovněž nutné si uvědomit, že tato politika počítá s dalším rozšiřováním EU, které může pro Rusko působit jako hrozba. (Lynch 2004) Poslední fáze vývoje, kterou prochází vztah Ruska a ESDP je fáze po rozšíření Evropské unie v roce 2004. Kdy dochází postupně k uvědomění, že rozšíření EU přinese nakonec více problémů, než rozšíření NATO. V tomto ohledu je důležité si uvědomit, že EU byla v době před rozšířením vnímána jako „*antiNATO*“ organizace, která poskytuje ekonomickou a technickou podporu pro ruskou transformaci, ale zároveň bez jakéhokoliv vojenského strategického významu, bez oficiálního napojení na Spojené státy, a tudíž potenciálně rozdělitelná. (Greene 2012) Příležitost k rozdělení dlouhotrvajícího spojení mezi USA a Evropou nebo alespoň k výraznému narušení důvěry se objevuje díky plánované invazi do Iráku v roce 2003.

2.2.2 Intervence v Iráku 2003

Špatně nastavená politika ze strany USA vede totiž k tomu, že vztahy mezi USA a Francií jsou nejhorší od doby Suezské krize. Německo poprvé po Druhé světové válce zpochybnilo jejich zahraniční politiku a snaha o vytvoření jednotného postoje vůči invazi do Iráku selhala i přes zapojení Javieru Solany a jeho úřadu. To vše se navíc

shodovalo s pozicí Ruska, které se značně vymezovalo proti postupu Spojených států. (Brovkin 2003) Na evropském kontinentu zůstává tak Spojeným státům jako spojenec méně významné Španělsko a především Velká Británie, která je označena za *Junior partnera* Spojených států. Takový postup odhaluje hluboké rozpory uvnitř Evropské unie, které otevírají otázku jednoty EU. A přestože se tvoří významné pouto mezi Francií, Německem a Ruskem v opozici proti Spojeným státům a Velké Británii s jejich válečnými náladami, nakonec dochází k evropskému uvědomění nutnosti udržení vnitřní stability s důrazem na znovuoobnovení transatlantických vztahů. (Light 2003) Rusko se tak ocitá v neústupné opozici osamocené, a to nadále ovlivňuje rusko-evropské vztahy, neboť pro EU se z Ruska stává problém komplikující její vzájemné partnerství se Spojenými státy. Rusko zase ztrácí důvěru ve spojení vytvořená v Evropě.

2.2.3 Rozšíření EU

Nejdůležitější událostí ve vztazích mezi Evropou a Ruskem se však vedle všeho ostatního nakonec stalo samotné rozšíření Evropské unie. Přestože k tomuto kroku postupně směřovaly státy po celé Putinovo období, vypadá to, že se na něj nedokázal připravit. Tento moment však také značí pravděpodobně nejvyšší význam západního vlivu ve východní Evropě. (Greene 2012) Prakticky celá střední Evropa a státy bývalého komunistického bloku se tak přidaly do v Rusku nepříliš oblíbených organizací jako NATO nebo EU. Do těchto organizací se přidávají dokonce státy, které byly součástí Sovětského svazu. (Debardeleben 2013) Tyto státy se dokonce vedle vstoupení rozhodly v tomto ohledu obětovat část svojí suverenity jen proto, aby si zajistily svou plnou nezávislost na Rusku. (Debardeleben 2013) To přináší další nové výzvy a vytváří napětí mezi Ruskem a Evropskou unií a celkově znamená posun vzájemných vztahů k horšímu.

Přistoupivší státy totiž získávají možnost ovlivňovat podstatně rámec jednání Evropské unie. Pokud se tedy jedná o největší rozšíření Evropské unie, v ohledu k počtu nových členů, přináší to mnoho nových možností pro všechny členy a především ekonomické výhody, které dále prohlubují jejich politický vliv. (Debardeleben 2013) Vedle toho se objevují nové problémy, se kterými lídři EU neměli zkušenosti. Nejvýznamnější je přímá zkušenost s jinou formou vlády a především odpor vůči Rusku, který obyvatelé nových přistoupivších států mají. Tyto problémy nejvíce rezonují v procesech, které vyžadují jednomyslné rozhodování – tedy například CFSP.

(Debardeleben 2013) Jako další věc přináší rozšíření otázku vyřešení problematiky nových problémů, týkajících se například ruské enklávy v Kaliningradu nebo otázku rozsáhlé ruské menšiny v postkomunistických zemích. (Klinke 2012) Ty však byly i ze strany Ruska velmi obratně vyřešeny již před přistoupením a jejich otázka byla pouze Putinem připomínána a akcentována.

S čím se také můžeme setkat, a co pravděpodobně nejvíce definuje vzájemný vztah, je omezení politického vlivu Ruska v těchto státech pomocí získání ekonomické nezávislosti. V tomto ohledu rozšíření EU ovlivňuje i trhy, jejichž polovinu objemu tvořila právě výměna s Ruskem, zavádí ve státech evropské normy a dále komplikuje užívání nekalých obchodních praktik jako uplácení nebo zneužívání špatně definovaných norem. To má velký vliv především na energetickém trhu, který do té doby ovládaly ruské společnosti především v Estonsku, Lotyšsku, Litvě a Polsku. (Greene 2012) Jejich přijetím se setkáváme s možností řešit ekonomické spory uvnitř evropských institucí a pomocí jejich opatření dále rozvíjet svůj vliv na úkor Ruska.

Je nutno si uvědomit, že rozšíření EU přineslo a potvrdilo vzájemnou atmosféru nedůvěry a soupeření nejen mezi nimi samotnými, ale především v ohledu tzv. *sousedství*⁴⁶, kde dochází k silnému ideologickému boji a snaze o to neztratit spojence na obou stranách. Paradoxně přestože Rusko a Evropská unie sdílí hranice, není Rusko členem této iniciativy, protože „*by to s sebou neslo stejný status a význam Ruska a ostatních států, které jsou členy této politiky*“ (Debardeleben 2013) Jeho zástupci si tak raději vyjednali vlastní smlouvu.

2.3 Komparace

Věcí, která se oproti předchozímu období nemění, je fakt, že nejvýznamnějšími aktéry v evropském regionu jsou samy evropské státy sdružené v EU, Spojené státy a Rusko. Co se však již mění, je zvýšení významu Evropské unie směrem oproti ostatním aktérům. V předchozím období na tomto území byly jednoznačně nejvýznamnější USA a Evropská unie v tomto ohledu byla pouze plně kooperujícím spojencem. V tomto období však dochází k významné změně, která se projevuje osamostatněním evropských politik a změnou důrazu Ruska v politických vztazích. Přestože jsou totiž pro Rusko

---

⁴⁶ Států, které přímo sousedí s Evropskou unií a které mají významnou pozici směrem k EU. Státy se kterými jsou uzavírány strategické partnerské smlouvy. (Lynch 2004)

oba subjekty velmi významné, Evropská unie se v tomto pohledu posouvá již na začátku Putinova prezidentského období v K2000 na vyšší místo než USA.

Ke změně dochází i ze strany druhých dvou aktérů, kdy si Evropská unie uvědomuje význam Ruska nejen v ohledu ekonomickém. Především s důrazem na energetický průmysl, ale i politicky, když uznává jeho pozici rovnocenného partnera například vytvořením nového strategického partnerství. To Rusko kvituje vytvořením *Střednědobé strategie k EU v letech 2000-2010*. Na druhé straně Spojené státy s žádnou takovou politikou nepřichází, ani Rusko neklade takový důraz na jejich bilaterální vztahy a oba se tak spíše drží řešení svých problémů a záležitostí, což ukazují i tím, že setkání George W. Bushe a Vladimira Putina, se uskutečňuje až čtyři měsíce po Bushově inauguraci.

Co se týče vývoje samotného, na začátku tohoto období se setkáváme s pokračováním vzájemných vztahů ještě z dob prezidenta Jelcina a dořešováním konfliktů, které vznikly v předchozím období při vzájemných sporech za vlády Billa Clintona. K první dramatické změně dochází s 11. zářím, které znamená obrovský šok pro společnost Spojených států. Zde se však ukazuje především charakter Vladimira Putina, který se přes všechny prvotní spory odhodlává k prvnímu kroku a na nějakou dobu tak srovnává vzájemné vztahy se Spojenými státy. Problém je v tom, že tento respekt je spíše jednostranný a postupné kroky Spojených států, jako odstoupení od ABMT s důrazem na vlastní bezpečnost v rámci obranné politiky nebo rozhodnutí o invazi do Iráku v roce 2003 vedly k tomu, že státníci Ruska a Spojených států se odcizili i přes původní vřelé osobní vazby.

Přes všechny domněnky rusko-americké vztahy však nebyly 11. zářím nijak extrémně změněny. Tato událost nezměnila ani ruskou snahu o návrat mezi globální elity, ani neznamenala konečnou kapitulaci Ruska vůči Spojeným státům. Krátkodobě však Rusku otevřela možnost spolupracovat se Spojenými státy a přinesla mu především výhody v ohledu klidného dořešení konfliktu v Čečně. Kde byl ale vytvořen pevnější vztah, bylo postavení Ruska s ohledem k NATO a Evropské unii. V roce 2002 se setkáváme s prohloubením integrace Ruska do NATO. Je možno registrovat i kladný postoj k Evropské unii, protože posunutím rámce jednání NATO z regionální, na globální organizaci, dochází ze strany EU k nahrazení jeho vojenského vlivu v Evropě.

Vedle toho se objevuje další prohlubování integrace mezi jednotlivými státy a vývoj v roce 2002 dále naznačuje budoucí prodlužování a zlepšování vzájemných vztahů.

Když se zaměříme na otázku intervence do Iráku v roce 2003, setkáváme se s náznaky nevole a špatného vývoje vzájemných vztahů USA a Ruska. Evropská unie je v tomto ohledu zaklesnutá uprostřed, protože je sama názorově rozdělená. Spojené státy vyvoláním této situace dávají najevo naprostou dominanci, nerespektování a nezájem všem ostatním aktérům. Vrcholí jejich politika unilateralismu, kterou díky změně mezinárodního systému respektují již pouze jejich největší spojenci. Rovněž Vladimír Putin dává najevo to, že spolupráce se Spojenými státy není něco, co by přijímal bezpodmínečně, ale spíše jako vývoj vzájemných dobrých vztahů. Na druhou stranu rozdělení evropských mocností v názoru na intervenci v Iráku zprvu přináší novou možnost pro rozvoj vzájemných rusko-evropských vztahů, kterou reflektuje jak Rusko, tak státy intervenci odmítající. Problém je v tom, že s koncem tohoto problému si EU uvědomuje nutnost vlastní koherence a jednoty a především důležitost transatlantického vztahu a ruskou opozici tak nechává v této situaci osamocenou.

Vyvrcholením špatných vzájemných vztahů je pak rozšíření EU a NATO, které ovlivňují především již vzájemné vztahy Evropy a Ruska. Jde o to, že po invazi do Iráku se již v Rusku nesetkáváme s přílišným optimismem směrem k vývoji vztahů se Spojenými státy. Ty samotné nemají přílišný zájem na sdílení moci nebo projevování respektu vůči ostatním aktérům, kteří zcela nepodporují jejich mezinárodní politiku. Rozšíření NATO se tak nesetkává s vůbec vřelým přijetím v Rusku, protože podstata organizace je vnímána velmi negativně. Tam se dokonce objevují hlasy, které spekulují o nahrazení NATO nějakou jinou organizací, která by Rusko integrovala. (Rohde, Mohammed 2014) K takovým pokusům však nedochází a naopak se objevuje ve stejném období další rozšíření EU. To sice není v Rusku akcentováno tak silně jako rozšíření NATO, ale nakonec má svým charakterem stejný vliv na vzájemné vztahy.

V první řadě totiž rozšířením NATO o pobaltské státy dochází k přímému porušení dohody mezi Michailem Gorbačovem a George H. W. Bushem, které navíc vnímají a akcentují Rusko jako hrozbu pro sebe a své sousedy a do NATO vstupují především kvůli zajištění vlastní bezpečnosti proti Rusku, to však Spojené státy popírají. Naznačuje to tak ignorantství, se kterým k vzájemným vztahům Američané přistupují. To se projevuje ve slovní obraně NATO jako organizace, která má podpořit

bezpečnost v Evropě, ale přitom dochází k jejímu angažování v ozbrojených konfliktech na celém světě. Přestože se s největším odporem Ruska setkala rozšíření NATO, do budoucna mělo mnohem větší vliv rozšíření EU. Integrací v této organizaci nejenže kladly státy důraz na vlastní bezpečnost, ale zároveň se integrovaly do západních složek. Dochází k implementaci nových politik, ekonomických reforem nebo přijetím *acquis communautaire*, které se projevují významně prozápadním myšlením, a z toho vyplívající redukcí ruského vlivu.

3 Ekonomické vztahy v letech 1995-2005

V průběhu Studené války mezi SSSR a Spojenými státy vzhledem k politické situaci nedocházelo k příliš rozsáhlým obchodním vazbám nejen kvůli vzájemné politické a ekonomické nekompatibilitě. Rozpad SSSR však ruskému obchodu se zeměmi západního bloku však přináší spíše redukování, než úplné odstranění překážek. V prvních letech tak bylo obtížné s Ruskem dělat jakékoliv obchodní dohody, neboť se tato země nenacházela v příznivé ekonomické situaci. Musela projít obtížnou ekonomickou transformací. To se nejvíce projevuje na hrubém domácím produktu země, který v průběhu devadesátých let i přes různé druhy finanční podpory postupně klesal, až v roce 1998 klesl na absolutní dno v souvislosti s vypuknutím finanční krize a zkolabování rublu. (Kurshnir 2013) Po nástupu prezidenta Putina k moci se setkáváme s vyřešením většiny domácích problémů. Vzhledem k prudkému nárůstu ceny ropy a zemního plynu – nejdůležitější komodity ruského exportu – je patrný obrovský nárůst životní úrovně a bohatství ruských obyvatel.

Setkáváme se však s protichůdnými názory na Putinův přínos v ekonomické oblasti. Jedná se totiž o fakt, že vliv ekonomických reforem – ať už úspěšných nebo ne – je především v tom, že určité časové období trvá, než se jejich implementace projeví v praxi. To přináší do analýzy této problematiky otázku připisování úspěchů. (Åslund 2008) V následujících podkapitolách se seznámíme s vývojem ekonomické situace v Rusku. Pokusíme se identifikovat vliv jednotlivých reforem a vojensko-politických událostí na ruskou ekonomiku. Na konci této kapitoly se věnujeme vzájemným ekonomickým vztahům Evropské unie, Spojených států a Ruska, jejichž hloubku rozebíráme na základě tří faktorů: Vývoje hodnoty importu, exportu a investic ze strany EU a USA do Ruska.

3.1.1 Ruská ekonomická situace v období 1995-2005

3.1.1.1 Prezident Boris Jelcin ve druhém volebním období

Hlavním cílem prezidenta Jelcina bylo dokončit Michailem Gorbačovem započatou komunistickou centrálně plánovanou ekonomiku a na jejím místě vytvořit fungující kapitalistický tržní systém. Jelcin tento úkol sám identifikoval jako „*politickou sebevraždu, neboť bylo potřeba skupinu, jenž udělá reformy nevhledě na nevoli, kterou by to mohlo v politickém světě způsobit. Musel jsem vybrat tým, který by odešel*

v plamenech, ale zůstal v historii.“ (Jelcin in Desai 2005) Z tohoto jeho prohlášení jednoznačně vyplývá, že si uvědomoval obtížnou politickou situaci, kterou v těchto letech měl, nicméně jak si ukážeme, jeho odkaz v historii v ohledu k reformám v Rusku zůstal znatelný.

Problém je však především v tom, že reformy, které implementoval, neměly tak velký úspěch, jaký byl očekáván od tržní ekonomiky. Navíc v případě jakékoliv nové nepříznivé události nebo vývoje se celá vina svalila na reformy prezidenta Jelcina a jeho týmu. (Desai 2005) Jelcin neměl příliš jednoduchou pozici v ohledu k domácí scéně, neboť tyto neúspěchy na něj konstantně dopadaly. Z toho však vyplývá i nepříznivá situace na mezinárodní scéně, neboť když se podíváme na ostatní státy, které se nepotýkaly s nepříznivou situací, registrujeme mnohem výraznější politický vliv. To mimo jiné do značné míry implikuje propojení ekonomiky a vlivu státu. Abychom si ukázali, jak úspěšná byla reformní politika Borise Jelcina, je důležité se zabývat i ekonomickými reformami v období po rozpadu Sovětského svazu, protože tyto reformy měly, podle Åslunda největší vliv v jeho druhém volebním období.

Boris Jelcin si pro úvodní léta v prezidentském úřadu zvolil za premiéra Jegora Gajdara, ten byl v ekonomickém ohledu zastáncem tzv. „šokové terapie“⁴⁷ a Anatolije Chubaise, který začal pracovat na privatizaci podniků. To byl obzvláště obtížný úkol vzhledem k enormnímu počtu státem vlastněných podniků na území Ruska. Nakonec se rozhodl pro použití kupónové privatizace⁴⁸. Ta je však odbornou i širokou veřejností velmi kritizována jako důkaz nekompetence, protože byla provedena příliš rychle a nezodpovědně. Provedení tzv. *loan-to-shares privatizace*⁴⁹ poté snížilo hodnotu zbylých ruských podniků na minimum a umožnilo jejich zakoupení spekulanty, kteří tak získali tyto podniky za zlomek jejich hodnoty⁵⁰. (Klebnikov 2002) Na druhé straně významný vliv, který tato privatizace měla je fakt, že v roce 1997 již dvě třetiny všech pracujících byly zaměstnány v ne-státem vlastněných podnicích. (Desai 2005) To se ve výsledku dá

---

⁴⁷ Přístup k reformování ekonomického systému pomocí náhlých změn, které byly implementovány bez ohledu na jejich dopady. V tomto ohledu Gajdar hned po svém nástupu zrušil cenové regulace, průmyslové dotace a jeho hlavním cílem bylo snížit veřejný deficit. (Desai 2005)

⁴⁸ Privatizace pomocí možnosti zakoupení kupónů, pomocí kterých bylo možno získat podíl v nějaké společnosti. Teoreticky tento koncept slouží k otevření možnosti investovat široké veřejnosti, ale v praxi často dochází ke kupčení s kupóny a prodeji firem pod jejich tržní cenou. (Klebnikov 2002)

⁴⁹ Privatizace 51% podílu 12 největších exportně zaměřených ruských podniků, která byla provedena se značně zpochybnitelnými úmysly, neboť většina podílů skončila mezi blízkými přáteli dané administrativy. (Klebnikov 2002)

⁵⁰ Mezi takovými podniky byl i ruský energetický gigant Yukos, jehož privatizace vedla prezidenta Putina k rozdělení podniku za účelem získání majoritního státního podílu v energetice. Více v další podkapitole.

považovat za úspěch, ale vzhledem k cenové neefektivitě, se kterou byla privatizace provedena, (Klebnikov 2002) bylo toto jednání krajně nevýhodné pro Ruskou federaci a její prosperitu.

Vedle nepříliš úspěšně provedené rychlé privatizace se však objevují i jiné problémy, působící nepříznivě na vývoj ruské ekonomiku. Z těchto faktorů je nejvýznamnější nedostatečně nastavený právní systém, který by odpovídal nebo alespoň podporoval tržní hospodářství. To však nadále vede k monopolizaci trhu a tím ztíženému vstupu nových menších nebo mezinárodních aktérů. Tím se paralyzoval ruský trh. (Desai 2005) Ve výsledku byl zaznamenán v poklesu Jelcinovy popularity a pro mnoho liberálních členů jeho týmu, kteří tyto reformy iniciovali, konec v aktivním politickém životě. (Tamtéž) Na druhé straně Pierre Backouhe identifikoval faktory, které mohly ruské ekonomice zvláště v tomto období výrazně pomoci. Mezi nimi jako nejvýznamnější snížení kontroly, zjednodušení registrace nových společností na vydávání licencí a zlepšení investičních podmínek, zejména pro zahraniční investory. (Beckouche, Yann 2005: 12)

Samozřejmě vyvstává otázka, proč se Jelcin odhodlal k takovým krokům. O to více, pokud vezmeme v potaz, že tyto reformy vedly k poklesu jeho popularity. Minimální byla v době jeho rezignace, kdy Jelcinovy kroky schvalovalo jen 5 % obyvatel. (Desai 2005) Jednou z možných odpovědí je snaha o uspokojení Západu a jeho politické ambice, které předvedl při svém vyjednávání s Billem Clintonem. Integrace Ruska do západních organizací, na to však bylo třeba mít liberální trh a demokratickou republiku. Rovněž tlak na reformy ze strany MMF⁵¹, Spojených států a Evropské unie byl obrovský, neboť získání kriticky potřebných financí bylo podmíněno dalšími reformami. To vše společně s ropnou krizí v roce 1998 vyústilo v ekonomickou krizi a kolaps rublu.

V roce 1998 nebyla ruská administrativa schopna zaplatit čtyřicet miliard dolarů v dluzích a byla nucena k deflaci rublu o 70 % z 6 rublů za dolar na 21 rublů za dolar, aby byla schopná tento dluh zaplatit. (Wolf, Lang 2006) To vedlo mimo jiné k masivnímu snížení ruského kreditového ratingu z relativně stabilního BB+ na vysoce spekulativní rating CCC. (Fitch rating 2012) A Christopher Huygen tento nepovedený

---

⁵¹ Který od roku 1993 pomáhal v Rusku s nepříznivou situací ve vývoji měny. (Desai 2005) A jehož osvědčená strategie tlaku na otevření trhu pro zahraniční investory selhala. (Li 2008)

vývoj připisuje právě privatizaci, nedostatečným ekonomickým reformám a uchýlení Borise Jelcina k autoritářské politice vedení státu. (Huygen 2012) Vedle toho přichází propad v cenách ropy, jejíž export je od rozpadu SSSR klíčový zdroj financí. (Li 2008) A tak dochází po optimistickém roce 1997 a prvnímú nárůstu HDP v historii Ruské federace k jeho dalšímu masivnímu propadu na jeho historické minimum. (Kushnir 2013). Pokud tak vezmeme v potaz práci Ari Aisena a Francisca Veigy, že ekonomická situace úzce souvisí s politickým vývojem (Aisen, Veiga 2011), klíčovým prvkem byla politická nestabilita Ruské federace a neschopnost Borise Jelcina pracovat jak s politickými, tak s ekonomickými zvláštnostmi této země. Ty způsobují masivní propad Jelcinovy popularity a další oslabení jeho mezinárodního vlivu. V souvislosti s hlubokou ekonomickou krizí v Rusku dochází k nejvýznamnějším vojensko-politických událostí, se kterými sice Rusko projevuje významnou nevoli, ale ve výsledku na ni není schopno nijak efektivně reagovat.

3.1.1.2 Putinova éra

S nástupem Vladimíra Putina k moci se setkáváme ve stejném období, kdy Rusko zažívá nejhlubší ekonomickou krizi od rozpadu Sovětského svazu, jak bylo ukázáno v předchozí podkapitole. Toto období identifikuje Jeffrey Mankoff jako období „rekoncentrace“ zdrojů nebo „chytání dechu“. (Mankoff 2009 – 40) Toto období se dá charakterizovat jako období ekonomického růstu, kdy příchodem do roku 2005 se pod 5 % růstu HDP dostává Rusko jen jednou a průměrný růst HDP je 6,7 %. Ze států G8 roste Rusko v tomto období nejrychleji a za deset let roste ruské HDP zhruba o 1/3 výsledné hodnoty, tedy z 327,6 miliard dolarů na 516,2 miliard. (Wolf, Lang 2006: 10) Takový vývoj se však nedá přisuzovat čistě systematickým reformám, které jsou popsány níže, ale i příznivému vývoji cen ropy, které rostou ze svého minima kolem 10 dolarů za barel ropy na dvojnásobek v roce 1999, a až téměř na pětinasobek koncem roku 2005, (U.S. Energy Information Administration 2015) protože Charles Wolf a Thomas Lang prokázali téměř třetinový vliv cen ropy na vývoj HDP Ruska, (Wolf, Lang 2006) je logické, že se setkáváme s masivním nárůstem HDP v období Putinovy vlády.

Vladimír Putin podnikl několik reformních kroků, které zajistily stabilní politický systém v zemi a zároveň to, že velká část zisků z obchodování s ropou a zemním plynem, získala Ruská federace. Jedním z těch nejvýznamnějších kroků je však jasné a hlavně stabilní vymezení obchodní politiky. Problémem Jelcinova ž období byla

značná nepředvídatelnost a nečitelnost jeho politiky. (Vasiliev 2000) Takový faktor vůbec nepodporuje ekonomickou prosperitu. Putinovi se ho podařilo eliminovat vydáním dvou dokumentů⁵², které jeho týmu pomohl vypracovat i MMF. V těchto dokumentech bylo jasně stanoveno pět bodů, které jeho administrativa plánovala reformovat a dále řešit. Těmi bylo „*dokončení privatizace, daňová reforma, restrukturalizace bank, antimonopolní politika a politika mezinárodního obchodu.*“ (Vasiliev 2000) Je jasné, že některé tyto kroky byly nezbytně nutné, neboť především problematika monopolizace trhu a neregulovaných bank přivedla Rusko do krize. (Desai 2005) Jinými negativními faktory je to bylo zvýšené vnímání korupce a významný nárůst počtu vražd. (Åslund 2008) Což reflektuje ilegalizaci trhu a rozvinutí organizovaného zločinu, který dále může destabilizovat systém.

Vladimír Putin si uvědomoval nutnost stabilního ekonomického trhu a jeho vliv na mezinárodní politiku. To potvrzují nejen jeho bývalí spolupracovníci⁵³, ale také on sám, když zdůrazňoval, že „*ekonomický rozdíl mezi zeměmi Západu a námi z nás pomalu dělá zemi třetího světa.*“ (Mankoff 2009 : 33) Což potvrzují i Wolf s Langem, kteří označují ruskou ekonomiku v roce 2005 stále za tranziční⁵⁴. Vytvoření stability pro něj však bylo klíčové i v ohledu k mezinárodním vztahům. To potvrzuje Mankoff, který zdůrazňuje, že relativně volná mezinárodní politika byla Vladimíru Putinovi umožněna jen díky stabilním ekonomickým reformám provedených kolem roku 2000 a zvýšené pozornosti ekonomickým reformám jako národnímu zájmu. (Mankoff 2009)

Největší úspěch však Rusko v tomto období zaznamenává v mezinárodním obchodu v energetickém sektoru. Západní investoři totiž díky zákroku MMF měli otevřený vstup na ruský trh a implementace základních norem pomohla do jisté míry obnovit důvěru ve stabilitu systému⁵⁵. Ruský trh byl také v zahraničí považován za „*velmi lákavý, neboť po Evropské unii se jednalo o největší trh v Evropě.*“ (Mankoff 2009) Do ruského energetického sektoru se tak investují velké prostředky, které se Putin snaží získat. Vzhledem k proběhlé Jelcinově privatizaci však pro získání těchto prostředků musel znovu získat podíly v tomto sektoru.

---

⁵² *Measures Planned by the Government of the Russian Federation and the Central Bank of the Russian Federation to Stabilize Socioeconomic Conditions in Russia a Letter of Development Policy for the Third Structural Adjustment Loan* (Vasiliev 2000)

⁵³ Boris Jelcin nebo Jegor Gajdar (Desai 2005)

⁵⁴ Tedy ekonomiku, která stále ještě nebyla zcela transformována z centrálně plánované na tržní. (Wolf, Lang 2006)

⁵⁵ Jak se ukazuje nejen na zvýšení HDP, ale také na zvýšení investičního ratingu této země zpět na hodnoty před finančním krachem. (Fitch 2012)

Putin dosáhl snížení vlivu zahraničních investorů komplikováním jejich obchodní strategie různými zákazy a regulacemi, které potom obhajoval nesmyslnými argumenty o životním prostředí. (Thelen 2006) Postupnými kroky začal přebírat kontrolu nad energetickým průmyslem pomocí tzv. *kauzy Khodorovsky*, rozložením energetického ropného giganta Yukos na menší díly a jejich následnou koupí státem vlastněnými podniky jako Gazprom nebo Rosneft. Tímto krokem se Ruská federace stala vlastníkem největších, monopolních firem v energetické oblasti. (Finn 2007) Putin tak zajistil nejen zvýšený stabilní příjem financí pro ruskou vládu, ale také si otevřel možnost pomocí energetické politiky vytvářet tlak na okolní státy⁵⁶.

Tyto kroky pomohly Rusku překonat snížení produktivity podniků v letech 2003–2005 nebo zajistily předčasné splacení ruského dluhu a poté vytvoření Stabilizačního fondu (Varol 2013), který měl do budoucna zajistit stabilní vývoj Ruska bez ohledu na ceny ropy a do roku 2005 akumuloval obrovské množství peněz. K tomu docházelo také protože cena ropy rostla od roku 2001 (U.S. Energy Information Administration 2015) a v roce 2003 narůstá kvůli invazi USA na Blízký východ skokově.

Přestože tak například Jeffrey Mankoff označuje ruskou ekonomiku za „*neflexibilní a nekonkurenceschopnou*“ (Mankoff 2009: 38), zvýšené zisky z ropy a částečně povedené reformy Rusko posouvají mezi nejrychleji rostoucí ekonomiky. V tomto období to ve své podstatě přináší větší geopolitický vliv. Vladimír Putin rovněž s využitím zdrojů neváhá a rovněž znovuobnovuje zvýšené investice do armády⁵⁷, které dále rozšiřují jeho politický vliv.

3.2 Ekonomické vztahy EU a Ruska

Vzhledem k myšlení evropských politiků, jejím zásadám a pozici v mezinárodním systému je jasné, že vůdci této instituce kladou velký důraz na ekonomickou politiku s vírou, že účinkem vzájemného obchodu se bude rozvíjet další podpora rozvoje ostatních demokratických hodnot a vlivu Evropské unie v zemi. (Lipman, Malashenko 2013) Význam a vliv ekonomické a sociální vzájemné

---

⁵⁶ Které v průběhu dalších let mimo toto období vytváří. Největší krize se odehrávají v letech 2006 a 2009, kdy dochází k úplnému zastavení dodávek na Ukrajinu a vytváří otázku energetické bezpečnosti v Evropské unii. (Rousseau 2013) Vladimír Putin dokonce Gazprom označuje za „mocnou politickou a ekonomickou páku nad zbytkem světa.“ (Putin in Mankoff 2009: 35)

⁵⁷ S minimálně pěti procenty HDP v letech 2000–2005 se Rusko řadí s investicí v rozmezí 20–60 miliard dolarů – investice do armády nelze z pohledu veřejnosti plně zhodnotit – na 5. až 2. místo v poměru k ostatním národům na světě a řadí se tak mezi Spojené státy nebo Čínu. (Wolf, Lang 2006)

provázanosti potvrzuje i Stefan Meister. (Meister 2013) To se projevuje tím, že od konce Studené války byla EU nejvýznamnějším aktérem na území Evropy. (Beckouche, Yann 2005: 38) Nelze dokonce argumentovat proti jejímu označení největším ekonomickým subjektem na planetě. (Forsberg, Seppo 2008) Na základě toho Evropská unie získává mnoho možností, jak ekonomicky vytvářet tlak na své oponenty, které však kvůli svému institucionálnímu charakteru nevyužívá příliš často, protože pro většina takových kroků vyžaduje jednotný postoj, který se v EU dosahuje poměrně obtížně.

Pokud se zaměříme na ekonomické ukazatele, bude ve všech Evropská unie jako celek Rusko převyšovat v násobcích. A to ať už v počtu obyvatel, HDP, importních a exportních hodnotách. Evropská unie je pro Rusko klíčovým obchodním partnerem také protože je hlavním cílem ruského exportu, hlavním zdrojem importu, zahraničních investic a finanční pomoci, kdežto naopak se jedná o partnera středního významu, jehož výpadek se dá nahradit ve všech sektorech až na energetický, (Forsberg, Seppo 2008), což si EU uvědomuje především po rusko-ukrajinských krizích v letech 2006 a 2009 a diverzifikuje své zdroje například investicemi do výzkumu obnovitelných energií nebo rozvojem obchodu s jinými aktéry. (Beckouche, Yann 2005: 42) Nejen na základě těchto důvodů se EU snaží s Ruskem v ekonomické oblasti spolupracovat a vytvořit strategické partnerství na základě PCA nebo na základě vytvoření společného ekonomického trhu⁵⁸. Samozřejmě vedle těchto smluv se objevují ještě konkrétní bilaterální dohody Ruské federace s jednotlivými státy EU, tím rozděluje politiku a akceschopnost Evropské unie a bojuje s ekonomickým gigantom. (Leonard, Nicu 2007) V ohledu k FDI, největší investice v tomto období vůbec nepřicházejí z Evropské unie, jak by se dalo očekávat vzhledem k hodnotám vzájemné výměny, suverénně nejvíce investují do Ruska státy SNS, které ztrácejí své prvenství až v roce 2004, kdy Evropská unie překonává investice ze států SNS. Navýšení však není způsobeno pouze rozšířením Evropské unie, neboť největší podíl v investicích mají státy EU15, konkrétně Nizozemí a Velká Británie. (Vinhas de Souza 2008)

V ohledu k jednotlivým sektorům je Rusko jedním z klíčových dodavatelů zdrojů energie pro Evropskou unii. K masivnímu rozvoji tohoto vzájemného obchodního vztahu však dochází až po roce 2000⁵⁹. Závislost EU na Rusku v tomto

---

⁵⁸ Tato myšlenka se objevila v roce 2003, ale kvůli vzájemným neshodám z ní sešlo. (Lavrov 2013)

⁵⁹ Do té doby byly jako hlavní zdroj používány státy z Balkánu. (Beckouche, Yann 2005)

sektoru však do roku 2005 postupně roste, až nakonec dosahuje nadpolovičního podílu veškerého vyexportovaného zboží z Ruska do EU. (Vinhas de Souza 2008) Hlavní exportovanou komoditou do Ruska jsou v tomto období převážně potraviny a průmyslové stroje. (Varol 2013) Evropská unie tak je v Rusku nejen finančním zdrojem, díky svým nákupům energií a poskytované finanční podpoře, ale rovněž také zdrojem technologií, které dodává pomocí již vyrobených strojů, ke kterým by ruská strana jinak neměla přístup. A to je věc, které by měli vůdci Evropské unie využít, neboť masivní převahou exportu nad importem dochází i k exportu hodnot pomocí vyrobeného zboží a jednání mezi jednotlivými obchodními partnery. Tím mohlo dojít ke zlepšení a demokratizaci ruského politického systému.

Nakonec co se týče celkového vývoje obchodu, mezi těmito aktéry klesá pouze výsledkem měnového krachu v letech 1997, když se k tomuto vývoji začíná schylovat a následně při krachu měny samotné v roce 1998. V ruské obchodní bilanci s Evropskou unií dochází v čase k masivnímu propadu⁶⁰, ale v těchto letech nedochází k žádným významným vojensko-politickým událostem, které by potvrzovaly domněnku o tom, že ekonomické vztahy mezi Evropskou unií a Ruskou federací byly takovou událostí ovlivněny. To je samozřejmé vzhledem k její ekonomické významnosti a majoritnímu vlivu na ruské hospodářství.

3.3 Ekonomické vztahy USA a Ruska

Stejně jako vojensko-politické vztahy mezi Spojenými státy a Ruskem, by se daly rozdělit i vztahy ekonomické. Přestože Bill Clinton a George W. Bush měli odlišné pohledy na politické vztahy, v ohledu k ekonomii je ideologická změna méně výrazná. Trh jako takový není tak flexibilní jako politická scéna. Ve výsledku jej změny v politické reprezentaci tolik neovlivňují. Politika administrativy Billa Clintona, se přes počáteční důraz na dobré nastavení ekonomických vztahů⁶¹ začala kvůli špatnému vývoji ruské ekonomické situace hroutit. Ta je tak kritizována především za neúspěchy ve vynucování podmínek pro finanční podporu, nedůrazné vyjednávání s Moskvou nebo vynucování implementace kvalitního právního řádu. (Foreign Policy Editors 2009) Což je velmi důležité i vzhledem k tomu, že vláda práva je klíčová složka sloužící

---

⁶⁰ Hodnoty ruského importu z EU klesají meziročně o 18 % v roce 1998 a o 30 % v roce 1999. Import naproti tomu klesá o 15 % pouze v roce 1998 a v roce 1999 mírně stoupá. (Tumpel-Gugerell, Mooslechner 2003)

⁶¹ Například na nátlak prezidenta Clintona byla zvýšena míra finanční podpory ze strany USA a států G7 na 46 miliard dolarů po jeho příchodu, přičemž byly definovány velmi vágní podmínky pro její získání. (Bernas 2011)

k vybudování základního rámce, který pomáhá vytvořit stálý ekonomický růst. (Allison, Blackwill 2011) Rovněž neexistence právního státu a podmínek, které by umožňovaly bezpečné a legální podnikání, komplikovala společně s vysokou mírou korupce vstup zahraničních subjektů, a tím i rozvoj vzájemných ekonomických obchodních vazeb. (Allison, Blackwill 2011) Nejen vzhledem k těmto faktorům se politika Spojených států stává po ekonomické stránce téměř bezvýznamnou, neboť vzájemná obchodní výměna se pro oba státy umísťuje kolem dvacáté příčky s ohledem k objemu výměny zboží. (Allison, Blackwill 2011) To i přes to, že prvotním plánem Clintonovy administrativy bylo vyhledávat jakoukoliv možnost vzájemných obchodních vazeb a především jejich rozšíření. (Clinton in Bernas 2011) K marginalizaci obchodních vztahů dochází i navzdory víře, že bližší ekonomické vazby by mohly rovněž stabilizovat vzájemné politické vztahy (Nestmann 2009), které rozhodně nejsou označit za dobré vzhledem k excesům, které v tomto období pozorujeme.

Administrativa George W. Bushe do větší míry zdělila nastavení vzájemných ekonomických vztahů, neboť v Rusku se dobou nástupu George W. Bushe řeší zcela jiné problémy, než jejich redefinice. Stále musí dořešovat problémy vyvolané krachem rublu. A zadruhé ceny ropy se nacházejí na 25 dolarech za barel (U.S. Energy Information Administration 2015), což je po mírném poklesu stále více než průměrné ceny za poslední dva roky dohromady. V období po roce 2000, tedy v období ruského ekonomického rozvoje, se ale i tak setkáváme s obrovským 20 % nárůstem jak v importu a exportu, a přestože na celkovém obchodu se to vzhledem k předchozí velikosti výměny příliš neprojevuje, řadí se díky tomuto vývoji rusko-americké ekonomické vazby mezi nejrychleji rostoucí ze zemí BRIC. (Rutland, Dubinsky 2008) Na druhé straně neexistuje faktor, který by jakkoliv odlišoval ruskou ekonomickou výměnu od ostatních zemí, a tím ji dělal významnější než například obchody s Čínou nebo Evropskou unií. (Nestmann 2009) To dále vzájemné vztahy poškozují, neboť jim ze strany USA není věnována příliš velká pozornost.

Dalšími důvody pro nízkou vzájemnou obchodní výměnu Spojených států a Ruska – na úrovni kolem 5 % celkové obchodní výměny obou států (Rutland, Dubinsky 2008) – jsou především malá sektorová diverzita zboží, kdy největší ruská komodita dodávaná do USA jsou energetické zdroje⁶². Naopak nejvýznamnější

---

⁶² Z nichž nejvíce ropa. (Nestmann 2009)

položkou ze strany USA jsou zařízení používaná v jaderném sektoru a součástky do leteckého průmyslu. Ve výsledku je však možno registrovat jeden ze zásadních důvodů pro nerozvinutost vzájemného obchodu. Ruský trh není konkurenceschopný na mezinárodním poli v jiné oblasti, než v oblasti energetických zdrojů. Poslední faktor, který ukazuje nevyvinutost vzájemných vztahů je úroveň bilaterálních přímých investic, které byly rovněž na velmi nízké úrovni. Spojené státy do Ruska proinvestovaly meziročně po roce 2000 kolem 0,3% celkového objemu investic. (Nestmann 2009) Neochotu amerických podniků investovat do Ruska sleduje Dimitri Simes a kolektiv autorů v historické zakořeněnosti nedůvěry v ruský ekonomický řád jako nesvobodný a nespolehlivý. (Allison, Blackwill 2011) To je způsobeno již zmíněnou velmi špatně nastavenou domácí ekonomickou politikou a nekvalitním právním řádem, i přes snahy Vladimíra Putina o jeho postupnou nápravu.

Závěr

Autor v práci analyzuje vývoj vojensko-politických vztahů Evropské unie, Spojených států a Ruska v letech 1995–2005. Kdy je důraz kladen především na konkrétní významné události na přelomu tisíciletí, jako intervence v Kosovu, válka v Čečně, rozšíření NATO, teroristické útoky z 11. 9. 2001, které reflektovaly nebo dále rozvíjely charakter vzájemných vztahů. Ve druhé části práce se poté autor věnuje ekonomickému pozadí, ve kterém se věnuje ruskému ekonomickému vývoji a následně popisuje jeho ekonomické vztahy s Evropskou unií a Spojenými státy. V práci je identifikováno několik příčin vzájemného nepochopení aktérů, těmi jsou nepochopení ideologické odlišnosti, přílišné rozdělování ekonomiky a politiky a historické momentům některých událostí.

Při vytváření práce vyvstalo několik komplikací, které mohou limitovat výzkum provedený autorem. V některých případech byly takové zásahy z různých důvodů nutné. Nejvýraznějším omezením práce je pak zaměření na Evropskou unii jako celek, oproti nadřazování národních zájmů jednotlivými státníky nad politiky EU. Analýza národních zájmů a z nich vycházejících postojů by vyžadovala pokrytí širokého spektra proměnných, které autor nemá k dispozici. Při jejichž vysvětlení by nezbyl dostatek prostoru na celkovou politiku EU, USA, ani komparaci. Z obdobných důvodů byla rovněž vynechána analýza energetické politiky, která se navíc svým charakterem hodí pro výzkum pomocí případové studie. Celkově hlavním limitem práce je soustředění na komparaci více než na případovou studii a analýzu problematiky v širším měřítku, to ale koresponduje s cíli a zaměřením práce.

Téma poskytuje další možnosti k rozšíření výzkumu o zařazení jednotlivých politik do teoretických konceptů. Například analýza postavení Ruska v mezinárodních vztazích z pohledu sociálního konstruktivismu a jeho snahy vytvořit svou pozici velmoci je dosud poměrně neprobádanou problematikou. Rovněž by se dal výzkum rozšířit časově na jiné, delší nebo kratší období. Pomocí něj by bylo možné hledat souvislosti a dále mapovat vývoj obdobně, jak to bylo provedeno v této práci.

Cílem práce bylo objasnit a spojit problematiku vztahů mezi třemi těmito aktéry a vzájemně ji komparovat na základě vojensko-politických událostí. Hlavním cílem vzniku práce však bylo především zodpovězením výzkumných otázek zjistit charakter

vztahů a jejich vývoj v letech 1995–2005, na základě toho byla zvolena struktura i argumentace práce a po jejich objasnění lze mluvit o tom, že cíl práce byl splněn. Následuje zodpovězení výzkumných otázek:

Měly politické vztahy mezi aktéry významný vliv na ekonomické vztahy? Pokud bude brána v potaz neexistence žádného významnějšího mezinárodního rozkolu v období ruského finančního krachu, dalo by se říct, že politické vztahy neovlivnily ty ekonomické. Na druhou stranu je však možné registrovat postupné zhoršování politických vztahů s Borisem Jelcinem společně s poklesem HDP, který se zastavuje až na konci jeho volebního období. Je důležité si uvědomit, že tento vývoj mnohem více ovlivňuje stav domácí politické scény, kde popularita Borise Jelcina klesá vzhledem ke špatně provedeným tranzičním reformám. Navíc během prezidentství Vladimíra Putina je možno se setkat se skokovým obratem ve vývoji HDP, kdy se Rusko stává jedním z nejrychleji rostoucích států na světě a to i přes neblahý vývoj politických vztahů.

Co se týče ostatních sledovaných proměnných, vztahy Ruska a Evropské unie v Putinově období jasně prokazují nízký vzájemný vliv, neboť je viditelný stále rostoucí vysoký import a export se zeměmi EU, ale neodpovídající politické vztahy, které byly převážně po rozšíření EU velmi špatné. Dalšími významnými body jsou vztahy Ruska a USA, které dále potvrzují, že vliv politických vztahů na ekonomické se projevuje pouze do jisté míry a spíše jako spolupůsobící proměnná, jejíž vliv není zanedbatelný, ale rozhodně ani klíčový.

Kde leží hlavní důvody v rozporech mezi jednotlivými aktéry a odlišuje se politika EU a USA vůči Rusku v nějakém zásadním ohledu? Vztahy mezi EU, USA a Ruskem vykazují v letech 1995–2005 velkou míru ambivalence. Pokud bude následováno rozdělení zkoumaného období na dvě části, vyvstane fakt, že v letech 1995–2000 se politiky příliš neodlišovaly. Postoje EU i USA se odlišovaly nejvíce v případě války v Čechně, kdy sice ani jedna z mocností nereagovala vojensky, ale kritika Ruska byla silnější ze strany EU15. Ve druhém období, v letech 2000–2005, je možno se setkat s podstatně většími rozdíly v zahraničních politikách. Unilaterální USA schopně využívají útoky z 11. září 2001 k prosazení vlastních politik a multilaterální EU hledá s nově vznikuvší Společnou bezpečnostně-zahraniční politikou svou vlastní pozici v systému. Rusko v tomto ohledu stojí s geopolitickým vnímáním na okraji, neboť jeho hlavním cílem je po vzoru Studené války nadále vyvažovat jednotlivé kroky

USA. Rovněž se objevuje posun ve vnímání Ruska, kdy EU jej vidí více jako sobě rovného partnera, Spojené státy však stále přistupují k diktování namísto dohod.

Hlavními důvody pro rozpory mezi zmíněnými aktéry jsou především rozšiřování NATO v letech 1999 a 2004, Evropské unie, porušování lidských a jiných mezinárodních úmluv, vzájemné nepochopení národních zájmů a odlišné vnímání světa, které bylo výsledkem dlouhého působení rozdílných režimů.

Docházelo mezi SSSR po jeho rozpadu a EU k minimální politické interakci, snažila se EU od Ruska politicky distancovat? Evropská unie jako ekonomicky nejvýznamnější a jeden z politicky nejvýznamnějších aktérů v Evropě čelila mnoha výzvám, které v letech 1995–2005 se zde vyvinuly. Od nutnosti dořešit Jugoslávskou válku, válku v Čečně, až po propad cen ropy a finanční kolaps ruského rublu. Při každém z těchto konfliktů ostatní aktéři obrátili na členy EU s výzvou k vyjádření. V 90. letech je sice možné sledovat politické rozpaky v řešení konfliktů, ale od roku 2000 se EU plně osamostatňuje od USA a vytváří vlastní koherentní politiku směrem k Rusku – s jednou výjimkou, kterou je rozdělení nad otázkou v Iráku. Největším problémem pro EU tak není minimální interakce s Ruskem, ale nejednotnost politických rozhodnutí.

Seznam použitých pramenů a literatury

Aisen, Ari, Francisco Jose Veiga. 2011. „*How Does Political Instability Affect Economic Growth?*“. International Monetary Fund. Leden 2011. (online). Dostupné z: <http://www10.iadb.org/intal/intalcdi/PE/2011/07332.pdf> (20. 4. 2015)

Adomanis, Mark. 2013. „*The Failure of George W. Bush's Russia Policy As Illustrated By Peter Baker*“. Forbes. 11. 7. 2013. (online). Dostupné z: <http://www.forbes.com/sites/markadomanis/2013/11/07/the-failure-of-george-w-bushs-russia-policy-as-illustrated-by-peter-baker/> (20. 4. 2015)

Allison, Graham, Robert D. Blackwill. 2011. „*Russia and U.S. National Interests Why Should Americans Care*“. Center for the Nationalist Interest. Říjen 2011. (online). Dostupné z: http://www.cftni.org/Russia-and-US-NI_final-web.pdf (20. 4. 2015)

Arbatova, Nadia Alexandra. 2001. „*European Security after the Kosovo Crisis: The Role of Russia*“. Southeast European and Black Sea Studies 1 (2) pp. 64–78. (online) Dostupné z: http://courses.washington.edu/jsisb311/Students_Presentations/Entries/2012/11/15_Entry_1_files/Russian%20Perception%20of%20the%20KOsovo%20Crisis.pdf (20. 4. 2015)

Åslund, Anders. 2008. „*Russia's Capitalist Revolution: Why Market Reform Succeeded and Democracy Failed*“. Wilson Center. 21. 4. 2008 (online) Dostupné z: <http://www.wilsoncenter.org/publication/russias-capitalist-revolution-why-market-reform-succeeded-and-democracy-failed> (20. 4. 2015)

Bagot, Elizabeth. 2009. „*US Ambivalence and the Russo-Chechen Wars: Behind the Silence*“. Stanford Journal of International Relations 11 (1) pp. 32–37. (online). Dostupné z: http://web.stanford.edu/group/sjir/pdf/Chechnya_11.1.pdf (20. 4. 2015)

Batyuk, Vladimir. 1999. „*The End of the Cold War: A Russian View*“. History Today 49 (4). (online) Dostupné z: <http://www.historytoday.com/vladimir-batyuk/end-cold-war-russian-view> (15. 3. 2014)

Beckouche, Pierre, Richard Yann. 2005. *Atlas nové Evropy: rozšířená Evropa a její sousedé Rusko, Blízký Východ, země Maghribu*. Albatros: Praha.

- Bernas, Frederick. 2011. „Clinton’s Legacy on US-Russia Relations“. FrederickBernas.com. 4. 6. 2011. (online). Dostupné z: <http://www.frederickbernas.com/2011/06/clinton-russia.html> (20. 4. 2015)
- Brovkin, Vladimir. 2003. „Who Is with Whom: The United States, the European Union, and Russia on the Eve of War in Iraq“. *Demokratizatsiya*, 11 (2), pp. 212–222. (online). Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=10307737&lang=cs&site=ehost-live> (20. 4. 2015)
- Brzezinski, Zbigniew. 1999. *Velká šachovnice: k čemu Ameriku zavazuje její globální převaha*. Mladá fronta: Praha.
- Chomsky, Noam. 1998. „Rogue States“. Chomsky.info. (online) Dostupné z: <http://www.chomsky.info/articles/199804--.htm> (20. 4. 2015)
- Daniels, Robert V. 2001. „The Bush-Putin Pas de Deux“. *New Leader* 84 (5) pp. 3–5. (online) Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=bth&AN=5255151&lang=cs&site=ehost-live> (20. 4. 2015)
- D’Encausse, Helene Carrere. 1992. *The End of the Soviet Empire: The Triumph of the Nations*. Basic books: New York.
- DeBardeleben, Joan. 2013. „The End of the Cold War, EU Enlargement and the EU-Russian Relationship“. London School of Economics and Political Science. (online). Dostupné z: <http://www.lse.ac.uk/IDEAS/publications/reports/pdf/SR018/DeBardeleben.pdf> (20. 4. 2015)
- Demirjian, Karoun, Michael Birnbaum. 2014. „Russia’s Putin blames U.S. for destabilizing world order“. *Washingtonpost.com*. 24. 10. 2014. (online). Dostupné z: http://www.washingtonpost.com/world/europe/russias-putin-blames-us-for-destabilizing-world-order/2014/10/24/1c2e684f-6c00-41a0-8458-03533d644657_story.html (15. 3. 2015)

- Desai, Padma. 2005. „*Russian Retrospectives on Reforms from Yeltsin to Putin*“. *Journal of Economic Perspectives* 19 (1) pp. 87–106. Zima 2005. (online) Dostupné z: http://faculty.nps.edu/relooney/00_New_13.pdf (20. 4. 2015)
- Dougherty, Jill. 2002. „*9/11 a 'turning point' for Putin*“. CNN. 10. 12. 2002. (online). Dostupné z: <http://edition.cnn.com/2002/WORLD/europe/09/10/ar911.russia.putin/index.html> (20. 4. 2014)
- Engdahl, William F. 2007. „*Putin and the Geopolitics of the New Cold War: Or, what happens when Cowboys don't shoot straight like they used to...*“. Centre for Research on Globalization. 20. 2. 2007. Dostupné z: <http://www.globalresearch.ca/putin-and-the-geopolitics-of-the-new-cold-war-or-what-happens-when-cowboys-don-t-shoot-straight-like-they-used-to/4873> (20. 4. 2015)
- Finn, Peter. 2007. „*Auction Opens Final Phase in Dismantling Of Yukos Oil*“. *Washington Post*. 28. 4. 2007. (online). Dostupné z: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/03/27/AR2007032701974.html> (20. 4. 2015)
- Fitch rating. 2012. „*Complete Sovereign Rating History*“. Fitch ratings. 24. 8. 2012. (online) Dostupné z: https://www.fitchratings.com/web_content/ratings/sovereign_ratings_history.xls (20. 4. 2015)
- Fly, Jamie M., Gary Schmitt. 2010. „*Obama Is Making Bush's Big Mistake on Russia*“. *Foreign policy*. 22. 4. 2010. (online). Dostupné z: <http://foreignpolicy.com/2010/03/22/obama-is-making-bushs-big-mistake-on-russia/> (20. 4. 2015)
- Ferguson, Joseph. 2003. „*U.S.-Russia Relations: U.S.-Russia Partnership: a Casualty of War?*“. Center for Strategic and International Studies. Duben 2003 (online) Dostupné z: http://csis.org/files/media/csis/pubs/0301qus_russia.pdf (20. 4. 2015)
- Forsberg, Tuomas, Graeme Herd. 2005. „*The EU, Human Rights and Russo-Chechen Conflict*“. *Political Science Quarterly* 120 (3) pp. 455–478. (online). Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/pdf/20202560.pdf?acceptTC=true> (8. 4. 2015)

Forsberg, Tuomas, Antti Seppo. 2008. „*Power without Influence? The EU and Trade Disputes with Russia*“. John Hopkins School of Advanced International Studies. (online). Dostupné z: <http://www.jhubc.it/ecpr-riga/virtualpaperroom/054.pdf> (20. 4. 2015)

Foreign Policy editors. 2009. „*Think Again: Clinton's Foreign Policy*“. Foreignpolicy.com. 19. 11. 2009. (online). Dostupné z: <http://foreignpolicy.com/2009/11/19/think-again-clintons-foreign-policy/> (8. 4. 2015)

Fukuyama, Francis. 1989. „*The end of History*“. Wesjones.com. 1989. (online). Dostupné z: <http://www.wesjones.com/eoh.htm> (26.3.2015)

Greene, James. 2012. „*Russian Responses to NATO and EU Enlargement and Outreach*“. Chatham House. Červen 2012. (online). Dostupné z: http://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/Russia%20and%20Eurasia/0612bp_greene.pdf (20. 4. 2015)

Harding, Luke. 2005. „*Schröder faces growing scandal over job with Russian gas giant*“. The Guardian. 13. 12. 2005. (online). Dostupné z: <http://www.theguardian.com/world/2005/dec/13/russia.germany> (20. 4. 2015)

Havrylyshyn, Oleh, Donal McGettigan. 1999. „*Privatization in Transition Countries: Lessons of the First Decade*“. International Monetary Fund. Srpen 1999. (online). Dostupné z: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/issues/issues18/> (20. 4. 2015)

Herring, George C.. 2008. „*From colony to Superpower: U.S. foreign relations since 1776*“. Oxford University Press: New York.

Huygen, Christopher. 2012. *One Step Forward, Two Steps Back: Boris Yeltsin and the Failure of Shock Therapy*. (online). Dostupné z: <https://ejournals.library.ualberta.ca/index.php/constellations/article/view/16287> (18. 4. 2015)

Karlas, Jan. 2008. „*Komparativní případová studie*“ pp. 62–91 in Petr Drulák et al. (ed). *Jak zkoumat politiku*. Portál: Praha.

Klebnikov, Paul. 2002. „*Theft of the Century Privatization and the Looting of Russia*“. The Multinational Monitor 23 (1 a 2). Leden

2002. (online). Dostupné z: <http://multinationalmonitor.org/mm2002/02jan-feb/jan-feb02interviewklebniko.html> (20. 4. 2015)

Klinke, Ian. 2012. „*Postmodern Geopolitics? The European Union Eyes Russia*“. *Europe-Asia Studies* 64 (5) 929–947. (online) Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=bth&AN=76488023&lang=cs&site=ehost-live> (20. 4. 2015)

Konovalov, Ivan. 2007. „*America's ABM Shield in Europe and Russia's Response*“. Real instituto Elcano. (online) Dostupné z: http://www.realinstitutoelcano.org/analisis/ARI2007/ARI101-2007_Konovalov_ABMSHield_Europe_Russia.pdf (20. 4. 2015)

Kurshnir, Ivan. 2013. *Gross Domestic Product in Russia*. Kurshnirs.org. (online) Dostupné z: http://kushnirs.org/macroeconomics/gdp/gdp_russia.html (20. 4. 2015)

LA Times. 1995. *Yeltsin Criticizes NATO airstrikes*. Google news. 9.9.2015. (online) Dostupné z: <https://news.google.com/newspapers?nid=1310&dat=19950909&id=IUZWAAAIBAJ&sjid=E-sDAAAIBAJ&pg=6818,1984880&hl=en> (20.4. 2015)

Lavrov, Sergey. 2013. „*State of the Union Russia–EU: Prospects for Partnership in the Changing World*“. *Journal of Common Market Studies* 51 (annual review) pp 6–12. (online). Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=bth&AN=89680504&lang=cs&site=ehost-live> (20. 4. 2015)

Ledeer, Michael. 1998. „*The Collapse of Clinton Foreign Policy*“. *American Spectator* 31 (7) pp. 22–27. (online). Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=752727&lang=cs&site=ehost-live> (20. 4. 2015)

Leichtová, Magdalena. 2010. *Pod maskou medvěda: neporozumění ve vztazích Ruska a Západu po skončení studené války*. Václav Klemm: Brno.

Leonard, Mark, Nicu Popescu. 2007. *A power audit of EU-Russia relations*. European Council on Foreign Relations: London.

- Li, Jianan. 2008. „*The causes of Russian financial crisis in 1998*“. University of Essex. (online) Dostupné z: https://www.essex.ac.uk/economics/documents/eesj/AU09/Jianan_Li_EC245.pdf (20. 4. 2015)
- Light, Margot. 2003. „*US and European perspectives on Russia*“ pp. 69–85 in John Peterson, Mark Pollack et al. (eds). *Europe, America, Bush*. Routledge: London.
- Lindsay, James M. 1999. „*Bush: Still Needs Work on Foreign Affairs*“. Council on foreign relations. 18. 12. 1999. (online). Dostupné z: <http://www.cfr.org/united-states/bush-still-needs-work-foreign-affairs/p6305> (20. 4. 2015)
- Lipman, Maria, Alexey Malashenko. 2013. „*The End of an Era in EU-Russia Relations*“. Carnegie Moscow Center. Květen 2013. (online). Dostupné z: http://carnegieendowment.org/files/new_era_russia_eu.pdf
- Lynch, Dov. 2004. „*Russia's Strategic Partnership with Europe*“. Institute for Security Studies. Jaro 2004. (online) Dostupné z: <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/analy077.pdf> (20. 4. 2015)
- Mankoff, Jeffrey. 2009. *Russian Foreign Policy: The Return of Great Power Policy*. Rowman & Littlefield Publishers: New York.
- Mandelbaum, Michael. 1999. „*From the Archives: The Failure of Intervention*“. Foreign Affairs. (online) Dostupné z: <http://www.foreignaffairs.com/articles/55396/michael-mandelbaum/from-the-archives-the-failure-of-intervention> (20. 4. 2015)
- Meister, Stefan. 2013. „*EU-Russia Relations and the Common Neighborhood: The Ball is on the EU's Side*“. German Council on Foreign Relations. Srpen 2007. (online). Dostupné z: <https://dgap.org/de/article/getFullPDF/24249> (20. 4. 2015)
- Nestmann, Thorsten. 2009. „*US-Russia economic relations*“. Deutsche Bank Research. 6. 7. 2009. (online) Dostupné z: https://www.dbresearch.com/PROD/DBR_INTERNET_EN-PROD/PROD000000000243816.PDF (20. 4. 2015)

- Nünlist, Christian. 2015. „*EU Foreign Policy: Mogherini Takes Over*“. Center for Security Studies. (online) Dostupné z: <http://www.css.ethz.ch/publications/pdfs/CSSAnalyse167-EN.pdf> (20. 4. 2015)
- Office of the historian. 2013. *Bill Clinton, Boris Yeltsin, and U.S.-Russian Relations*. U.S. Department of state. 31. 10. 2013. (online). Dostupné z: <https://history.state.gov/milestones/1993-2000/clinton-yeltsin> (20. 4. 2015)
- Parmentier, Florent. 2009. *A Clash on Sovereignty? Kosovo between Russia and the EU*. International studies association: New York.
- Primakov, Jevgenij. 2009. *Svět bez Ruska*. Ottovo Nakladatelství: Praha.
- Rabia, Khan. 2013. „*Was the NATO Invasion of Afghanistan Legal?*“. E-international relations. 6. 11. 2013. (online). Dostupné z: <http://www.e-ir.info/2013/11/06/was-the-nato-invasion-of-afghanistan-legal/> (20. 4. 2015)
- Rohde, David, Arshad Mohammed. 2014. „*Special Report: How the U.S. made its Putin problem worse*“. Reuters. 18. 4. 2014. (online) Dostupné z: <http://www.reuters.com/article/2014/04/18/us-ukraine-putin-diplomacy-special-report-idUSBREA3H00Q20140418> (20. 4. 2015)
- Roxburgh, Angus. 2014. „*Russia's revenge: why the west will never understand the Kremlin*“. Newstatesman. 27. 4. 2014. (online). Dostupné z: <http://www.newstatesman.com/politics/2014/03/russias-revenge-why-west-will-never-understand-kremlin> (15. 3. 2015)
- Rousseau, Richard. 2013. „*Russia's Energy Policy: Expanding Influence*“. Diplomatic courier. 30. 10. 2013. (online). Dostupné z: <http://www.diplomaticcourier.com/news/topics/energy/1863-russia-s-energy-policy-expanding-influence> (20. 4. 2015)
- Rutland, Peter, Gregory Dubinsky. 2008. „*U.S. – Russian relations: Hopes and fears*“. Peter Rutland Web. (online) Dostupné z: <http://prutland.web.wesleyan.edu/Documents/US-Russian%20relations.pdf> (20. 4. 2015)

- Ryan, Missy. 2015. „Missile launch underscores N. Korean threat, U.S. defense secretary says“. The Washington Post. 9. 4. 2015. (online) Dostupné z: http://www.washingtonpost.com/world/missile-launch-underscores-north-korean-threat-defense-secretary-says/2015/04/09/9b40015a-de81-11e4-a500-1c5bb1d8ff6a_story.html (20. 4. 2015)
- Sapolsky, Harvey M. 2010. *George W. Bush: Decision points*. E-international relations. 12. 12. 2010. (online) Dostupné z: <http://www.e-ir.info/2010/12/12/george-w-bush-decision-points/> (20. 4. 2015)
- Shah, Anup. 2000. „*The Clinton Doctrine of Humanitarian Interventions*“. Global Issues. 2. 12. 2000. (online). Dostupné z: <http://www.globalissues.org/article/451/the-clinton-doctrine-of-humanitarian-interventions> (20. 4. 2015)
- Smith, Martin A., Graham Timmins. 2001. „*Russia, NATO and the EU in an Era of Enlightenment: Vulnerability or Opportunity*“. Geopolitics 6 (1) pp. 60–88. (online) Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=6871344&lang=cs&site=ehost-live> (20. 4. 2015)
- Solana, Javier. 1999. „*NATO's Success in Kosovo*“. Foreign Affairs. (online) Dostupné z: <http://www.foreignaffairs.com/articles/55610/javier-solana/natos-success-in-kosovo> (20. 4. 2015)
- Starr-Deelen, Dona. 2014. *Presidential Policies on Terrorism: From Ronald Reagan to Barack Obama*. Palgrave Macmillan: New York.
- Suslov, Dmitry. 2011. „*Russia-U.S. relations: Missed chances and future opportunities*“. Valdai Discussion Club. 23. 9. 2011. (online) Dostupné z: <http://valdaiclub.com/usa/32000.html> (20. 4. 2015)
- Thaler, Philipp. 2012. „*Policy Coherence under Conflicting Objectives? The EU's Human Rights and Democracy Promotion and Energy Policy towards Russia*“. Příspěvek přednesený na konferenci 4th ECPR Graduate Conference at Jacobs University. Brémy 4–6. 7. 2012. European Consortium for Political Research. (online) Dostupné z: <http://www.ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/441374ca-3393-4661-98cb-efc680d49e0b.pdf> (20. 4. 2015)

Thelen, Friedrich. 2006. „*I Want My Gas Back. Russian President Putin is taking on Western energy companies*“. The Atlantic Times. (online). Dostupné z: http://www.atlantic-times.com/archive_detail.php?recordID=688 (20. 4. 2015)

Tsyngakov, Andrei P. 2010. *U.S.-Russia Relations in the Post-Western World*. San Francisco State University: San Francisco.

Tumpel-Gugerell, Gertrude, Peter Mooslechner. 2003. *Economic Convergence and Divergence in Europe: Growth and Regional Development in an Enlarged European Union*. Edward Elgar Publishing: Northampton.

U.S. Energy Information Administration. 2015. *U.S. Oil purchase price*. U.S. Energy Information Administration. (online) Dostupné z: http://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=PET&s=F000000_3&f=M (20. 4. 2015)

Varol, Tugce. 2013. *The Russian Foreign Energy Policy*. Egalite: Kocani.

Vasiliev, Sergei A. 2000. „*Overview of Structural Reforms in Russia after 1998 Financial Crisis*“. International Monetary Fund. 16. 2. 2000. (online). Dostupné z: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/seminar/2000/invest/pdf/vasil.pdf> (20. 4. 2015)

Weigl, Jiří. „*Velmocenská politika, dnešní Rusko a Umění diplomacie*“. Idnes. 19. 3. 2014. (online). Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/komentar-k-deni-na-ukrajine-ddm-zahranicni.aspx?c=A140319_113704_zahranicni_jav (15.3.2015)

Whitney, Craig. 1991 *War in the Gulf: Europe. Gulf Fighting Shatters Europeans' Fragile New York times*. (online). Dostupné z: <http://www.nytimes.com/1991/01/25/world/war-in-the-gulf-europe-gulf-fighting-shatters-europeans-fragile-unity.html> (15. 3. 2015)

Wilsher, Kim. 2014. *France halts delivery of warship to Russia in protest at role in Ukraine*. The Guardian. (online). Dostupné z: <http://www.theguardian.com/world/2014/sep/03/france-halts-delivery-warship-russia> (21. 3. 2015)

Wolf, Charles, Thomas Lang. 2006. „*Russia's Economy Signs of Progress and Retreat on the Transitional Road*“. National Defense Research Institute. (online) Dostupné z:

http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2006/RAND_MG515.pdf (20. 4. 2015)

Wolffe, Richard, Eve Conant. 2005. „*The Problem With Putin*“. *Newsweek*, 145(19), pp. 49. (online). Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=16908364&lang=cs&site=ehost-live> (20. 4. 2015)

Vinhas de Souza, Lucio. 2008. „*Foreign investment in Russia*“. Economic analysis from the European Commission's Directorate-General for Economic and Financial Affairs 5 (1). 11. 1. 2008. (online). Dostupné z: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication10969_en.pdf (20. 4. 2015)

Seznam zkratk

ABMT	Anti-Ballistic Missile Treaty
BMD	Balistic Missile Defence System
CFSP	Common Foreign and Security Policy
EU	Evropská unie
EU15	Evropská unie v podobě po rozšíření roku 1995
FDI	Foreign direct investment
G7	Group of Seven
G8	Group of Eight
HDP	Hrubý domácí produkt
K1993	Koncepce zahraniční politiky Ruské federace vydaná v roce 1993
K2000	Koncepce zahraniční politiky Ruské federace vydaná v roce 2000
KSSS	Komunistická strana Sovětského svazu
MMF	Mezinárodní měnový fond

NACoC	North Atlantic Co-operation Council
NATO	Severoatlantická aliance
OSN	Organizace spojených národů
PCA	Partnership and Cooperation agreement with Russia
RB OSN	Rada bezpečnosti OSN
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
USA	Spojené státy americké
WEU	Western European Union
WTO	World Trade Organization

Abstrakt

Vztahy mezi Spojenými státy, Evropskou unií a Ruskem formují pohled na mezinárodní vztahy a dění v Evropě i na celém světě. O to důležitější jsou v ohledu k politickému vývoji v posledních dvou letech. Cílem této práce však není analyzovat aktuální politickou situaci, ale zmapovat vývoj při formování těchto vztahů v letech 1995–2005. Práce určuje klíčové vojensko-politické události v tomto období a pomocí nich analyzuje podobu a vývoj vztahů Ruska a obou aktérů, které dále synchronně komparuje. Ve třetí části práce dále dochází k analýze ruské ekonomické politiky a vzájemných ekonomických vztahů Ruska s Evropskou unií a Spojenými státy.

V závěru práce jsou poté zodpovězeny tři výzkumné otázky a ukazuje se, že vzájemné vztahy Evropské unie a Ruska byly intenzivní i před rozšířením Evropské unie v roce 2004, že politické události sice ovlivňují ekonomické vztahy, ale nejsou nejvýznamnějším faktorem pro jejich změnu, a že politika Evropské unie a Spojených států se výrazně odlišuje spíše při konkrétních událostech. Politiky obou států vůči Rusku se začínají výrazně odlišovat až po roce 2000.

Klíčová slova: Ruská federace, Spojené státy, Evropská unie, zahraniční politika, vojensko-politické vztahy v letech 1995–2005, ekonomické vztahy v letech 1995–2005.

Abstract

International relations between the United States of America, the European Union and the Russian Federation influence events and development in Europe and in the entire world. These are even more important regarding the political context of the last two years in Europe. The goal of this thesis is not to analyze current political situation, but to map the context and evolution during the creation of these relations in the years 1995–2005. Author of the thesis identifies key military-political moments in this period and uses them to analyze the shape and evolution of the relations between the Russian Federation and the other two political actors then synchronically compares them. In the third part of the thesis author analyzes russian economy policy and russian foreign relations with the United States and the European union.

There are three research questions answered in the conclusion of the thesis. It was proved that international relations of the European union and the Russian federation were intensive even before the 2004 enlargement, that political relations influence the economic ones to an important extent, but are not crucial in forming those relations and that the international policy of the European union and the United states is different mostly regarding specific military-political events. The policies begin to be noticeably different as a whole from the the year 2000 and onwards.

Keywords: Russian Federation, United States of America, European union, foreign policy, military-political relations in the years 1995–2005, Economical relations in the years 1995–2005.